

გვანცა კოპლატაძე

წმიდა პეტრე იბერი

ღაინტერესებული მკითხველის საქმის ვითარებაში უკეთ გასარკვევად მოკლედ გადმოვცემთ საკითხის ისტორიას. 1994 წელს გაზეთ „მადლში“ (№10) დაიბეჭდა ჩემი წერილი „წმინდა პეტრე იბერი“, რომელშიც ქართულსა და უცხოურ მეცნიერებაში პეტრე იბერის მონოფიზიტობის შესახებ გაბატონებული შეხედულების საწინააღმდეგოდ, პირველწყაროებზე დაყრდნობით, იმის დასაბუთებას შევეცადეთ, რომ მეხუთე საუკუნის ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე მართლმადიდებელი იყო.

ამავე საკითხისადმი მიძღვნილი წერილი 1995 წელს სათაურით „პეტრე იბერის აღმსარებლობისათვის“ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (№39-40) დაბეჭდეთ, ხოლო საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე, რომელიც სახელოვანი მეცნიერის აკად. სიმონ ყაუხჩიშვილის დაბადებიდან ასი წლისთავს მიეძღვნა, მოხსენების სახით წარვადგინეთ (გერმანულ ენაზე).

პეტრე იბერის სარწმუნოებრივი აღმსარებლობის შესახებ ჩვენი თვალსაზრისი ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მხრიდან გაიზიარა მანგლელმა მიტროპოლიტმა ანანია ჯაფარიძემ, ხოლო სამეცნიერო საზოგადოებიდან — ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორმა, ფილოსოფიის ინსტიტუტის ქართული ფილოსოფიის ისტორიის განყოფილების ხელმძღვანელმა მიხეილ მახარაძემ („მადლი“ №7, 1995 წ.). „მადლის“ რედაქციაში საწინააღმდეგო ხასიათის წერილიც შემოვიდა, „პეტრე იბერის აღმსარებლობის შესახებ“, რომელიც, რამდენადაც მისი ავტორი უშუალოდ ჩვენ მიერ დაძეგნილი საბუთების გაბათილებას შეეცადა, იმ გაგებით, რომ ბიძგი მოგვცა ზოგიერთი მათგანის დაზუსტება-შევსებისათვის, ჩვენთვის სასარგებლო გამოდგა. რედაქციამ ვ. წამალაშვილის კრიტიკული წერილიცა და ჩვენი პასუხიც „ისევ პეტრე იბერის შესახებ“ გვერდი-გვერდ დაბეჭდა, რითაც ღაინტერესებულ მკითხველებს საპირისპირო შეხედულებათა დამოუკიდებლად შეფასების საშუალება მისცა („მადლი“ №4, 1995 წ.).

1999 წელს კიდევ ერთხელ შევეცადეთ პეტრე იბერის სახელთან და-

კავშირებული პრობლემის სასულიერო და სამეცნიერო წრეების ყურადღების ცენტრში მოქცევას და ამ მიზნით საპატრიარქოში სამეცნიერო სემინარი „პეტრე იბერი“ მოვაწყეთ. გამომსვლელთა მოხსენებების შემდეგ, საბოლოო სიტყვაში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ ბრძანა: „არ შეიძლება საბოლოოდ არ გაირკვეს მრწამსი იმგვარი პიროვნებისა, როგორიც პეტრე იბერია. ვფიქრობ, საჭიროა შეიქმნას კომისია, რომელშიც კომპეტენტური მეცნიერები შევლენ და რომელიც ამ საკითხთან დაკავშირებით თავის საბოლოო დასკვნას წმ. სინოდს წარმოუდგენს“ („მაღლი“ №1-2, 1999 წ.).

რადგან, სამწუხაროდ, წლები ისე გავიდა, რომ ამგვარი კომისია ვერა და ვერ შეიქმნა, 2010 წლის 6 მაისს, წმ. სინოდის მორიგი სხდომის წინ, რომელიც 7 მაისს უნდა შემდგარიყო, მის უწმიდესობას გადავეცით ორგვერდიანი წერილი, რომელშიც მოკლედ მოვახსენებდით იმ ძირითადი საბუთების შესახებ, რომელიც ჩვენი აზრით, საკითხის დასმის საფუძველს იძლეოდა და მოკრძალებით ვითხოვდით, თუკი თავად კათოლიკოს-პატრიარქი საჭიროდ მიიჩნევდა, თვითონ წმ. სინოდს გამოეყო კომისია პეტრე იბერიის შესახებ ჩვენ მიერ მოძიებულ საბუთთა შესასწავლად, რათა, როგორც ეს თავად უწმიდესსა და უნეტარესს ჰქონდა ნაბრძანები, საბოლოოდ გარკვეულიყო მრწამსი პალესტინაში მოღვაწე იბერიელი უფლისწულისა.

აქვე შევნიშნავთ, რომ პეტრე იბერისადმი მიძღვნილ არცერთ ჩვენს წერილსა თუ მოხსენებაში არასოდეს გადაგვიჭარბებია ჩვენი კომპეტენციისათვის, რადგან კარგად გვესმოდა და გვესმის, რომ საბოლოო სიტყვა ქართული ეკლესიის ისტორიაში მისი ადგილის შესახებ ეკლესიას ეკუთვნის და ამ შემთხვევაში მეცნიერებას მისთვის მხოლოდ სამსახურის გაწევა შეუძლია. ამიტომ ყოველთვის მხოლოდ საკითხის დასმას ვითხოვდით, მაგალითად, „...**იქნებ დადგეს საკითხი** ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ტრადიციის აღდგენისა, რომლის მიხედვითაც პალესტინაში მოღვაწე ქართველ უფლისწულს ღირსეული ადგილი ეკავა საქართველოსთვის მლოცველ წმინდანთა შორის“; (1994 წ.) „**დაბოლოს**, დასკვნის გაკეთება იმის თაობაზე, საჭიროა თუ არა **დაისვას საკითხი პეტრე იბერთან** მიმართებაში, საქართველოს ეკლესიის ტრადიციის აღდგენისა, მკითხველისათვის მიგვინდვია“ (1995 წ.) და ა.შ.

2010 წლის 7 მაისის სხდომაზე წმ. სინოდმა გამოიტანა განჩინება პეტრე იბერიის საკითხის შესასწავლად კომისიის შექმნის თაობაზე, რასაც თითქმის მაშინვე მოჰყვა პროფ. ე. ჭელიძის ბროშურის გამოქვეყნება, რომელშიც ავტორი არა მხოლოდ პეტრე იბერიის მონოფიზიტობას უჭერს მხარს, არამედ ყველა, ვისაც საპირისპირო აზრი აქვს და ამასთან დაკავშირებით „სერიოზული მსჯელობის წარმოება“ სურს, მკრეხელად და „ეკლესიის უცთომელობის დოგმატის“ უკიდურესად შეურაცხყოფელად მიაჩნია. ვიდრე ბ-ნი ე. ჭელიძის ბროშურის განხილვას შეუდგებო-

დეო, ვფიქრობთ, ზედმეტი არ იქნება, ამჯერად კიდევ უფრო შევსებული სახით, მკითხველს პირველწყაროთა ანალიზის შედეგად გამოტანილი ის დასკვნები წარუდგინოთ, რომელთაც გვაფიქრებინეს, რომ პეტრე იბერის პიროვნების შესახებ სწორედ „სერიოზული მსჯელობის“ გამართვა არის საჭირო. მით უმეტეს, რომ ზემოთ ხსენებულ სამეცნიერო სემინარზე უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემაც იგივე ბრძანა.

* * *

იბერიელი უფლისწული, ქართლის მეფის ვარაზ-ბაკურის ძე პეტრე, ერისკაცობაში მურვანოსი, როგორც მძევალი, 12 წლიდან ბიზანტიის იმპერატორის, თეოდოსი მეორის (მცირის) კარზე იზრდებოდა, თუმცა მეფეს „ეპყრა იგი პალატსა შინა ვითარცა შვილი თჳსი დიდითა დიდებითა“.¹ ყრმა მურვანოსმა თეოდოსიცა და მის სამეფო კარზე მოღვაწე განათლებული ადამიანებიც გონების სიმახვილით განაკვირვა, „ეზომ ადვილად დაისწავლა ენაჲ ბერძული და სწავლაჲ“. შემდეგში მან ასევე სწრაფად და ადვილად „ისწავა ენაჲ და სწავლაჲ ასურებრივი“.

სოფლის ამოღების მოძულე მურვანოსმა და მისმა მასწავლებელმა მითრიდატე ლაზმა იმპერატორისაგან ფარულად დატოვეს სამეფო კარი და სამოღვაწეოდ პალესტინაში გაემგზავრნენ, სადაც მაცხოვრის საფლავზე ბერებად აღიკვეცნენ; მურვანოსს ეწოდა პეტრე, ხოლო მითრიდატეს — იოვანე. ისინი ზშირად გადიოდნენ მონასტრიდან „უმეტესისა მოღვაწეობისათვის“ და აღმშენებლობით საქმიანობას ეწეოდნენ. ასე აღაშენეს სასტუმრო სახლები იერუსალიმში ქართველი და ბერძენი მომლოცველებისათვის და ეკლესია-მონასტრები, მათ შორის იორდანეს უდაბნოშიც, სადაც დიდი პატივით დაკრძალეს სპარსეთში წამებულთა წმინდა ნაწილები, რომლებიც პეტრეს ქართლიდან მშობლებმა გაუგზავნეს. ამასობაში „ადესრულა წმიდაჲ და ნეტარი იოანე დიდებითა მონასტერსა მათ ქართველთასა, რომელი მათ წმიდათა აღაშენეს“, ხოლო პეტრე ქალაქ მაიუმის მცხოვრებლებმა მათი ეპისკოპოსის გარდაცვალების შემდეგ მწყემსმთავრად მოითხოვეს. მოქალაქეებმა იგი უდაბნოში იპოვეს, „რამეთუ უდაბნოდს-მოყუარე იყო წმიდაჲ ესე“ და რადგანაც ეპისკოპოსად დადგინების სასტიკად წინააღმდეგი იყო, ხელთდასხმისათვის შეკრეს და ისე წამოიყვანეს.

პეტრე იბერის მოღვაწეობა პალესტინაში ეკლესიის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე რთულ პერიოდს — მონოფიზიტური ერესის წარმოშობა-გაძლიერებას დაემთხვა. განსაკუთრებით მძლავრად ფეხი მან ეგვიპტესა და სირია-პალესტინაში მოიკიდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ქალკედონის კრებაზე მართლმადიდებლობის გამარჯვებით განაწყენებულმა ეგვიპტური წარმოშობის ბერმა თეოდოსიმ პალესტინაში სახალხო ამბოხება მოაწყო.

¹ ცხორებაჲ პეტრე ქართველისაჲ / ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II, თბ., 1967, გვ. 218.

მან ადვილად შეძლო გაუნათლებელი ბერების დარწმუნება, რომ თითქოს ქალკედონის კრებამ ნიკეა-კონსტანტინეპოლის რწმენის სიმბოლოსაგან განსხვავებული სარწმუნოებრივი განსაზღვრებანი მიიღო. ბერები, რომელთა რიცხვმა ათიათასს მიაღწია, თეოდოსის წინამძღოლობით დამნაშავეთა ბრბოდ იქცნენ, თავთავიანთი მონასტრები და უდაბნოს კელიები მიატოვეს და იერუსალიმში შეიჭრნენ, სადაც არც ხანძრის გაჩენასა და არც მკვლევლობებს არ ერიდებოდნენ. მათ იერუსალიმის მართლმადიდებელი პატრიარქი იუბენალი ჩამოაგდეს და გააძევეს, ხოლო მის მაგფერად თეოდოსი აირჩიეს. იმპერატორი მარკიანე იძულებული გახდა იუბენალის კათედრაზე დასაბრუნებლად იერუსალიმში ჯარი გაეგზავნა.

ეგვიპტეში არეულობა ალექსანდრიელმა ხუცესმა ტიმოთე ელურმა წამოიწყო, რომელსაც „ცოფიანი“ უმიზეზოდ როდი ეწოდა. ბარბაროსმა მწვალებლებმა ალექსანდრიის მართლმადიდებელი მთავარეპისკოპოსი პროტერიოსი **ადღგომა დღეს სანათლაში** მოკლეს, მისი აკაფუელი გვამის ნაწილები მთელ ქალაქში ათრიეს, ქალაქის დამცველი გარნიზონი ვერაგულად გაანადგურეს და მთავარეპისკოპოსად ტიმოთე გამოაცხადეს; სირიაში მღვდელმა პეტრე ფულონმა (მკაწვრელმა) ანტიოქიის მართლმადიდებელი ეპისკოპოსის მარტირიოსის წინააღმდეგ მრავალრიცხოვანი პარტია ჩამოაყალიბა, ტახტიდან ჩამოაგდო და მისი კათედრა თვითონ დაიკავა.

* * *

უხდებოდა რა მოღვაწეობა მომძლავრებული ერესის ეპიცენტრში, როგორც ჩანს, პეტრე იბერი ბრძოლაში აქტიურად ჩაბმას ასკეტურ ცხოვრებას ამჯობინებდა, რაშიც ხელს ბუნებაც უწყობდა, „რამეთუ უდაბნოდს-მოყუარე იყო წმიდაჲ ესე“. ამიტომ თვით მონოფიზიტი ავტორებიც კი, — ზაქარია რიტორი, რომელსაც „ეკლესიის ისტორია“ ეკუთვნის, „პლეროფორიების“ ავტორი იოანე რუფუსი და ანონიმი, რომელსაც პეტრეს სირიულ ენაზე დაწერილი ცხოვრება მიეწერება, თუმცა ძალ-ღონეს არ იშურებენ პეტრეს მონოფიზიტობის დასამტკიცებლად, ერესის აქტიურ დამცველად მის წარმოდგენას მაინც ვერ ახერხებენ. სამწუხაროდ, იმ პირველწყაროების ავტორთაგან, რომელნიც პალესტინაში მოღვაწე ქართველი უფლისწულის შესახებ გვაწვდიან ცნობებს, **მართლმადიდებელი მხოლოდ ზაქარია ქართველია**, რომელიც, როგორც თავის ანდერძ-მინაწერში თვითონვე გვაუწყებს, მისი მოწაფე და თანამგზავი ყოფილა და ის აღუწერია, რაც საკუთარი თვალთა უნახავს და ყურით მოუსმენია: „მე გლახაკი, მოწაფე მისი, ქართლთაგანვე უკუანა შეუდგე წმიდასა მას, ვიდრე მიცუალებამდე მისა. ამისთესცა აღვეწერე ცხოვრებაჲ მისი და სასწაულნი, თუალითა ჩემითა ხილულნი და ყურითა სმენილნი“.²

² ძვ. ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, II, თბ., 1967, გვ. 262.

იგოვე ანდერძი გვაუწყებს, რომ ზაქარიას, პალესტინის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისათვის ანგარიშგაწევის მიზნით, თავისი თხზულება ასურულ ენაზე შეუთხზავს. „პეტრეს ცხოვრების“ ქართულ რედაქციას სხვა ანდერძებიც ახლავს, რომელთაგან პირველი მაკარი ხუცესს, მესხს ეკუთვნის, ხოლო მეორე — პავლე დეკანოზს. პირველში ვკითხულობთ, რომ „ცხოვრებაჲ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა პეტრე ქართველისაჲ“, წმინდანის მოწაფის, ზაქარიას მიერ ასურულ ენაზე დაწერილი, მაკარი მესხს ქართულად უთარგმნია, რადგან ასურული ენა მასაც სცოდნია: „მე გლახაკმან მაკარი ხუცესმან მესხმან გარდამოვთარგმნე ქართულად ასურთა ენისაგან, რამეთუ მეცა მეცნიერ ვიყავ მათსა ენასა თქუენითა მადლითა“.³

მეორე ანდერძში პავლე დეკანოზი ქრისტიანისათვის ჩვეული თავმდაბლობით გვაუწყებს, რომ „დაღაცათუ წერა“ არ იცოდა, „გულს-მოდგინება“ ფრიადი ჰქონდა და ამ გულმოდგინებით უცდია მას, დიდი ჭირის ფასად, „წმიდისა და ოქროვანისა და მნათობისა ჩუენისა“ ცხოვრების „აშლილი“ და თავბოლონაკლული ტექსტისთვის საეკლესიოდ საკითხავის სახე მიეცა.⁴

როგორც ვხედავთ, პეტრე იბერის შესახებ არსებული პირველწყაროებიდან უშუალოდ მისი ცხოვრება-მოქალაქობის აღწერას მხოლოდ ანონიმისა და ზაქარია ქართველის სახელით მოღწეული თხზულებები წარმოადგენენ. ამიტომაც უწინარესად მეცნიერებას შეპირისპირებითი ანალიზის საფუძველზე მათი ურთიერთდამოკიდებულება უნდა გაერკვია, რაც გააკეთეს კიდეც, ჯერ ნიკო მარმა და შემდეგ პროფ. ივ. ლოლაშვილმა. ნ. მარმა, რომელმაც პირველად გამოსცა პეტრე იბერის ცხოვრების ქართული რედაქცია შესავლითა და რუსული თარგმანითურთ,⁵ თუმცა ქართულ-სირიულ ცხოვრებათა შედარების ანალიზის შედეგად მათ შორის „განსაცვიფრებელი მსგავსება“ აღმოაჩინა, მაინც დაბეჯითებით განაცხადა: „პეტრეს ცხოვრების“ ასურული ტექსტი, რომელიც ანონიმს ეკუთვნის, არ არის ჩვენ მიერ გამოცემული ქართული ტექსტის დედანი. მაშასადამე, ასურულ ენაზე არსებულა და, შეიძლება, ახლაც სადმე მოიპოვება სხვა „პეტრეს ცხოვრება“, რომელიც წმინდანის თანამედროვემ და „ესაიას ცხოვრების“ ავტორმა, სახელით ზაქარიამ, შეადგინა“.⁵

ნ. მარის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ „პეტრეს ცხოვრების“ ასურულ და ქართულ რედაქციებს ერთი საერთო წყარო უნდა ჰქონოდათ, გაიზიარა ივ. ჯავახიშვილმა; ოღონდ ერთი პრინციპული სხვაობით: თუ საერთო წყაროს ავტორად მარს ზაქარია რიტორი მიაჩნდა, ივ. ჯავახიშვილი ავტორად ზაქარია ქართველს თვლის: „პროფ. ნ. მარს სამართლიანად დასკვნილი

³ იქვე, გვ. 263.

⁴ ცხოვრებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა პეტრე ქართველისაჲ / არეოპაგიტული კრებული, გამოსაცემად მოამზადა ივანე ლოლაშვილმა, თბ., 1983, გვ. 145, 147.

⁵ Жизнь Петра Ивера, Грузинский подлинник издал, перевел и предисловием снабдил Н. Марр/Провославный палетинский сборник, XVI, вып. II, СПб, 1896. გვ. XXXII.

აქვს, რომ გამოცემულ ასურულ **გადაკეთებულ** „ცხოვრებას“ და „პეტრე ქართველის ცხოვრების“ მთარგმნელს მაკარი ხუცესს, უფრო საფიქრებელია, რომ ამ ძეგლის ერთნაირი, სახელდობრ, ზაქარია ქართველის მიერ აღწერილი, ასურული დედანი უნდა ჰქონოდათ. ეს გარემოება მკვლევარს საშუალებას აძლევს პეტრე ქართველის **შეკეთებული** თარგმანისა და **გადაკეთებული** ასურული ტექსტის შედარებითი შესწავლით ამ ძეგლის შინაარსის არსებითი ისტორიული ნაწილი აღადგინოს“.⁶

გარდა იმისა, რომ ზაქარია ქართველს რეალურ პირად თვლიდა, ივ. ჯავახიშვილი მასზე, როგორც მწერალზე, მაღალი აზრისა იყო: „ზაქარია ქართველი V საუკუნის ქართველი მწერალია, რომელსაც უმოღვაწია მაიუმის მონასტერში. იგი გვერდს უმშვენებს მისსავე თანამედროვე აგიოგრაფს, იაკობ ხუცესს“.⁷

სამაგიეროდ, ნ. მარის მიერ გამოთქმული მოსაზრება ქართულ მეცნიერებაში კ. კეკელიძემ გაიზიარა. მან ზაქარია ქართველის არსებობა საერთოდ უარყო. კ. კეკელიძე ეთანხმებოდა ნ. მარს, რომ „მაკარის შრომა არ არის გადმოკეთება“ რააბეს მიერ გამოცემული ანონიმის „ცხოვრებისა“, და მის მსგავსად ასკენიდა, რომ ქართულ ვერსიას საფუძვლად ზაქარია რიტორის თხზულება ედვა.⁸

რაც შეეხება აკ. გაწერელის, მან, როგორც ივ. ლოლაშვილი წერს, საკმაოდ მოძველებული შეხედულება ზაქარია ქართველის გამოგონილობის შესახებ თავისებურად განავითარა და მისი გამოგონება პავლე დეკანოზს მიაწერა. მისი აზრით, მაკარი მესხის თარგმანში ეროვნების გარეშე მოხსენიებული ზაქარია, სწორედ მან გააქართველა. „საეჭვო არ უნდა იყოს ისიც, რომ ზაქარიას გაქართველება პავლეს ნასაქმია“, — წერს იგი და ასკენის: „პავლე ხუცესის მიერ გამოგონილი ზაქარია ქართველი — ქართული ფილოლოგიის ეს კიჟე — ამიერიდან მკვდარია“.⁹

ზაქარია ქართველის ზაქარია რიტორით გადაფარვის მიზეზად როგორც ქართულ, ისე უცხოურ მეცნიერებაში ზაქარია რიტორის „სვეეროსის ცხოვრება“ გახდა, სადაც იგი გვაუწყებს, რომ მას დაწერილი ჰქონდა ღმრთისმოსავი მამების — პეტრე იბერიისა და ესაიას, დიდი ეგვიპტელი ასკეტის — სათნოებათა შესახებ.¹⁰

⁶ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, თბ., 1960, გვ. 217. საინტერესოა, რომ დიდი მეცნიერი ანონიმის თხზულებას *გადაკეთებულს* უწოდებს, რაც ტექსტის იდეოლოგიისა და, საერთოდ, შინაარსის შეცვლას გულისხმობს, ხოლო ქართულ რედაქციას — *შეკეთებულს*, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი სანდოდ მიიჩნეეს პავლე დეკანოზის ანდერძს, რომლის მიხედვითაც მას პეტრეს თავბოლონაკლული „ცხოვრება“ შესავლითა და დასასრულით გაუვრცია, „აშლილი და წინაუკმო“ ტექსტის არეული ფურცლები დაულაგებია და ეპიზოდების თანმიმდევრობა აღუდგენია (იქვე).

⁷ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. I, 1979, გვ. 257.

⁸ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ., 1960, გვ. 234, 236.

⁹ ა. გაწერელია, პეტრე იბერიელის ბიოგრაფიის საკითხები, მნათობი №3, 1970, გვ. 169.

¹⁰ მოგვყავს ივ. ლოლაშვილის წიგნიდან „არეოპაგეტიკის პრობლემები“, გვ. 101.

აღსანიშნავია, რომ პეტრე იბერის მაკარის მიერ თარგმნილი „ცხოვრების“ ავტორი ზაქარია ქართველიც ამბობს, რომ გარდა პეტრეს ცხოვრებისა, მას დაუწერია „ცხოვრება და მოქალაქობა ღმრთისა მამისა ესაიასი“.¹¹ ამგვარ ვითარებაში მეცნიერთა ნაწილმა კრიტიკული მიდგომის გარეშე უფრო სანდოდ მიიჩნია მონოფიზიტი ზაქარია რიტორის „სევეროსის ცხოვრებაში“ ჩართული ცნობა, ვიდრე ქართული ეკლესიის მოღვაწეების — მაკარი მესხისა და პავლე დეკანოზის უწყება ზაქარია ქართველის ავტორობის შესახებ. თუმცა აქვე შევნიშნავთ, რომ არც თვით ზაქარია რიტორის მიერ მოწოდებული ცნობა იძლევა საშუალებას მისი „პეტრეს ცხოვრების“ ავტორად მიჩნევისა, რადგან, როგორც ამბობს, იგი მხოლოდ პეტრეს სათნოებათა შესახებ წერდა, რაც ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება ჰაგიოგრაფიის კანონებით დაწერილი ცხოვრების იგივეობრივი. ამავე აზრისაა ამ საკითხთან დაკავშირებით ივ. ლოლაშვილიც: „ასე რომ, იმ მასალების მიხედვით, რომლებიც დღეს პეტრეს გარშემო მოგვეპოვება, ძნელია განსაზღვრა, ზაქარია რიტორის თხზულება — ე. წ. „პეტრე იბერის ცხოვრება“, რომელიც დაკარგულად ითვლება, იყო თუ არა მართლაც „ცხოვრება“ ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით“.¹²

ივ. ჯავახიშვილის მსგავსად, ზაქარია ქართველის დამოუკიდებელი არსებობისა სჯეროდა შ. ნუცუბიძეს. ამისთვის ერთ-ერთ საბუთად მას ის მოჰქონდა, რომ „ზაქარია ქართველის ნაწერებიდან (ანუ „პეტრე ქართველის ცხოვრებიდან“ — გ. კ.) აშკარად ჩანს მისი ქართველობა, რაც ზაქარია რიტორის ნაწერებიდან არსად ჩანს“.¹³

როგორც ეს სწორად შენიშნა ანონიმური ცხოვრების გამომცემელმა რააბემ და შემდეგ ივანე ლოლაშვილმა, ზაქარია რიტორი ვერ იქნება პეტრეს ცხოვრების ასურული რედაქციის ანონიმური ავტორი იმ მიზეზით, რომ მის მიერ „ეკლესიის ისტორიაში“ მოწოდებული ცნობები პეტრე იბერის ცხოვრების ზოგიერთი მოვლენის შესახებ, ცნობებს, რომელთაც ამავე მოვლენის შესახებ გვაწოდებს ანონიმი ავტორი, არ ემთხვევა.

რამდენადაც ჩვენამდე მოღწეული პეტრეს ცხოვრების სირიული რედაქციის ანონიმ ავტორთან ზაქარია რიტორის გაიგივება ვერ მოხერხდა, ქართული რედაქციის პროტოტიპად მის მიერ ბერძნულად დაწერილი და შემდეგ სირიულად თარგმნილი ჩვენამდე ვერ მოღწეული „პეტრეს ცხოვრება“ გამოცხადდა.¹⁴ ეს თვალსაზრისი გაიზიარა კ. კეკელიძემ, რომელმაც განაცხადა, რომ „პეტრეს ცხოვრების“ „ქართულ ვერსიაში გამოყენებულია ასურული თარგმანი ზაქარია რიტორის ბერძნული შრომისა... პეტრე

¹¹ ძვ. ქართული აგიოგრაფიული.... გვ. 251.

¹² ივ. ლოლაშვილი, არეოპაგიტული პრობლემები, გვ. 112-113.

¹³ შ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, თბ., 1956, გვ. 276.

¹⁴ St. Sikorski. Zacharias Scholastikos, მოკლე ანოტაცია იხ. BZ, XXIII 3 und 4 Leiptig (1920) გვ. 456-457. მოყვანილია ივ. ლოლაშვილის წიგნიდან „არეოპაგიტული პრობლემები“, გვ. 102.

იბერიელის „ცხოვრების“ ქართულ ვერსიას ზაქარიას მიერ ბერძნულად დაწერილი შრომა ასურულად გამოუცხადებია და თვით ზაქარია რიტორი ქართველად გაუსაღებია“. ¹⁵ ამ შეხედულებას უჭერდნენ, აგრეთვე, მხარს ი. მარკვარტი და დ. ლენგი, მაგრამ იგი მხოლოდ უმნიშვნელო ვარაუდად ცნო ჰანს-გეორგ ბეკმა. იქიდან გამომდინარე, რომ ქართული თარგმანის პირველწყაროს ავტორი პეტრეს მოწაფე და თანმხლებია და მასწავლებლის შესახებ პირველ პირში მოგვითხრობს, იგი ვერ იქნება ზაქარია რიტორი, რომელიც არც პეტრეს მოწაფე ყოფილა, არც მისი თანმხლები და არც მისი გარდაცვალების მომსწრე და მხილველი. ¹⁶

ასე რომ, ჩვენ ვიზიარებთ დასკვნას, რომელიც ივ. ლოლაშვილმა საკითხის ყოველმხრივი და ღრმად შესწავლის საფუძველზე გამოიტანა: „ზაქარია რიტორი სულ სხვა პირია და სულ სხვა ლიტერატურულ საქმიანობას ეწევა და ზაქარია ქართველი — სხვა პირი და სხვა თხზულებების ავტორი. ზაქარია რიტორი სენიაობის გამო არც მაკარის უქცევია ქართველად და არც პავლე დეკანოზს“. ¹⁷

რაც შეეხება ბ-ნ ე. ჭელიძის განცხადებას იმის თაობაზე, რომ მაკარი ხუცესმა (მესხმა) „იოანე რუფინუსის ან რუფუსის ბერძნულად დაწერილი „პლეროფორიები“ (ეძღვნება პეტრეს ცხოვრებას)“ გადმოაკეთა, ¹⁸ უწინარეს ყოვლისა, უხერხულ შეცდომას შეიცავს იმ გაგებით, რომ რუფუსის „პლეროფორიები“ პეტრე იბერიის ცხოვრებისადმი არაა მიძღვნილი. როგორც ცნობილია, იგი წარმოადგენს ანტიქალკედონური შინაარსის თხრობათა კრებულს სათაურით: „ჩვენებანი და ზემთაგონებანი;ამათ თავი მოუყარა წმინდა პეტრე იბერიის ერთ-ერთმა მოწაფემ, სახელდობრ, მღვდელმა იოანე ბეიტ-რუფინმა, ანტიოქიელმა, ღაზას მაიუმის ეპისკოპოსმა“. „პლეროფორიები“ (ჭეშმარიტი ჩვენებანი) გამოსცა ფ. ნომ. მისი რამდენიმე თავი ქართულად თარგმნა ს. ყაუხჩიშვილმა, ხოლო სრული თარგმანი ი. ლოლაშვილს ეკუთვნის. ¹⁹ თხზულების მიხედვით, მთხრობელნი ძირითადად პეტრე იბერი და პალესტინაში მოღვაწე სხვა ბერ-მონაზვნები არიან.

აქედან გამომდინარე, გაუგებრობაზეა აგებული ე. ჭელიძისეული

¹⁵ კ. კეკელიძე, ქართული კულტურის ორი დღესასწაული, „მნათობი“, 1929, №7, გვ. 137-138. იგივე აზრი კ. კეკელიძემ გაიმეორა „ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“ შენიშვნაში: „ზაქარია რიტორი მაკარის ზაქარია ქართველად უქცევია“. თბ., 1960, გვ. 334.

¹⁶ Hans-Georg Besk, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, 1959, გვ. 385.

¹⁷ ივ. ლოლაშვილი, არეოპაგეტიკის პრობლემები, გვ. 118.

¹⁸ ე. ჭელიძე, პეტრე იბერიის თაობაზე, თბ., 2010, გვ. 14.

¹⁹ Jean Rufus, évêque de Maiouma. Plérôphories, éditées par F. Nau (Patrologia orientalis, t. VIII) Paris, 1911. გეორგიკა, II, თბ., 1965, გვ. 291-297. ცხოვრება პეტრე იბერიისა, ასურული რედაქცია გერმანულიდან თარგმნა, გამოკვლევა, კომენტარები და განმარტებითი საძიებელი დაურთო ივანე ლოლაშვილმა. თბ., 1988.

განმარტება ვითარებისა: „ვითარება ასეთია: მაკარი მესხმა პალესტინაში სირიულ ენაზე იპოვა „პეტრე იბერის ცხოვრება“, რაც არქეტიპულად თანხვედრა პეტრეს ზემოხსენებული მონოფიზიტი მოწაფის, იოანე რუფუსის მიერ **პეტრეს ცხოვრებაზე დაწერილი*** „პლეროფორიების“ სირიულ თარგმანს“.²⁰

რუფუსის „პლეროფორიები“, მისი შინაარსიდან და მიზანდასახულობიდან გამომდინარე, მეცნიერებაში აქამდე არც არავის მიუხედავია პეტრეს ცხოვრების ქართული რედაქციის არქეტიპად. მეცნიერებაში მხოლოდ იმის მცდელობა იყო, რომ იოანე რუფუსი პეტრეს ცხოვრების ანონიმური სირიული რედაქციის ავტორად დადგენილიყო, მაგრამ იგი უშედეგო გამოდგა.²¹

ე. ჭელიძეს, იზიარებს რა თვალსაზრისს, რომ მაკარი ხუცესმა სირიულ ენაზე ნაპოვნი „ცხოვრების“ ტექსტი დიოფიზიტური სულისკვეთებით გადმოაკეთა, როგორც ჩანს, ეუხერხულება მისი ყალბისმქმნელად გამოცხადება, მაგრამ არანაკლებად შეურაცხყოფს, როცა წერს, რომ იგი ვერც სარწმუნოებრივსა და ვერც ისტორიულ კონტექსტში ვერ გაერკვა, რის შედეგადაც „პეტრეს ცხოვრება“ კი არ თარგმნა, არამედ გადმოაკეთა: „XIII საუკუნის მოღვაწე მაკარი მესხი, სირიულის მცოდნე, სირიულ ენაზე პოულობს „ცხოვრებას“, სადაც პეტრე მართლმორწმუნეობის დამცველად არის წარმოჩენილი (მონოფიზიტისათვის მონოფიზიტობაა მართლმორწმუნეობა), **პგონია, რომ ეს მართლმორწმუნეობა დიოფიზიტობას გულისხმობს** და, თარგმნის რა აღნიშნულ ძეგლს, **ისტორიული კონსტექსტის ვერგაგების მიზეზით** ცვლის მრავალ ფაქტს (მაგალითად, ცნობილი მონოფიზიტი და პეტრეს ერთ-ერთი ბიოგრაფი ზაქარია რიტორი მის მიერ გამოყვანილია ქართველ ბიოგრაფ ზაქარიად), რის საფუძველზეც არსებითად ორიგინალისაგან საკმაოდ განსხვავებულ რედაქციას ქმნის“.²² ამ განმარტების მეცნიერული ღირებულების შეფასება მკითხველისათვის მიეკინდვია.

* ხაზი ყველგან ჩვენია (გ. კ.).

²⁰ ე. ჭელიძე, პეტრე იბერის თაობაზე, გვ. 15.

²¹ ეს თვალსაზრისი პირველად კლასიკური ფილოლოგიის სპეციალისტმა ედუარდ შვარცმა გამოხატა 1912 წელს, მაგრამ იგი პეტრე იბერიელის ასურული ცხოვრების როგორც ქართველ ისე უცხოელ მეცნიერთა მხრიდან არათუ გაზიარებული, არამედ შეუმჩნეველიც კი დარჩა; მხოლოდ ოთხი ათეული წლის (1952 წ.) შემდეგ იქნა გახსენებული და გაზიარებული ე. პონიგმანის მიერ, რის შემდეგაც მხარდამჭერნი ქართულ მეცნიერებაშიც მოიპოვა, მაგრამ, როგორც ეს ივ. ლოლაშვილმა ცხადყო, პეტრეს ასურული ცხოვრების ანონიმი ავტორისა და იოანე რუფუსის იგივეობა არ მტკიცდება, არც „თვით ამ „ცხოვრების“ ღრმა ანალიზითა და არც ზაქარია რიტორისა და იოანე რუფუსის ცნობებით“. მის მიერ ჩატარებულმა ტექსტების შედარებითმა ანალიზმა ნათელი გახადა, რომ „პეტრეს ცხოვრების“ ასურული რედაქცია ბევრად უფრო ახლო დგას ზაქარია ქართველის სახელით მოღწეულ თხზულებასთან, ვიდრე იოანე რუფუსის „პლეროფორიებთან“. ი. ლოლაშვილი, არეოპაგოტიკის პრობლემები, გვ. 91-97.

²² ე. ჭელიძე, დასხ. ბროშურა, გვ. 15.

* * *

მას შემდეგ, რაც გაირკვა, რომ „პეტრეს ცხოვრების“ ქართული რედაქციის პროტოტიპად, კიდევაც რომ მართლა ჰქონოდა დაწერილი, არც ზაქარია რიტორის მიერ შედგენილი „პეტრეს ცხოვრებისა“ და არც იოანე რუფუსის „პლეროფორიების“ მიჩნევა არ შეიძლება, დგება საკითხი: პირველწყაროების ავტორთაგან ვინ იმსახურებს უფრო დიდ ნდობას, მონოფიზიტი ავტორები — ზაქარია რიტორი, იოანე რუფუსი და ანონიმი, თუ მაკარი მესხი და პავლე დეკანოზი, რომელთაც ზოგი ზაქარია რიტორის გაქართველებით ზაქარია ქართველის გამოგონებას მიაწერს, ხოლო ზოგიც მისი ტექსტის დიოფიზიტური თვალსაზრისით გადაკეთება-გადამუშავებას. ორივე შემთხვევაში ეს ქართული ეკლესიისა და კულტურის უზმაურო და თავდადებული მოღვაწენი სრულიად უსაფუძვლოდ, ვარაუდების დონეზე, ყალბისმქმნელებად არიან გამოცხადებულნი.

სხვათა შორის, თავის დროზე მის წიაღში მოღვაწე სასულიერო პირებს — მაკარი მესხსა და პავლე დეკანოზს — ქართული ეკლესია ენდო და ზაქარია ქართველის ასურულ ენაზე დაწერილი „პეტრეს ცხოვრების“ მაკარისეული თარგმანის საფუძველზე იგი წმინდანად შერაცხა.

ახლა ვნახოთ, რამდენად სანდონი არიან მონოფიზიტი ავტორები, რომელთაგან შ. ნუცუბიძის განსაკუთრებულ ქებას ზაქარია რიტორი იმსახურებს, რომელიც, მისი აზრით, როგორც ფილოსოფოსი და ისტორიკოსი სხვებზე მაღლა დგას. როგორც ვხედავთ, შეფასების კრიტერიუმებიდან სრულიად გამორიცხულია რწმენა, რაც მიზეზი ხდება იმ ალოგიკურობისა, რომელიც ადვილი შესამჩნევია მკვლევარის მომდევნო მსჯელობაში. შ. ნუცუბიძეს ყველაზე მეტად ზაქარია რიტორის თხრობის მეცნიერულობიექტური მეთოდი მოსწონს,²³ თუმცა რა ობიექტურობასა და მეცნიერულობაზე შეიძლება ლაპარაკი, როცა იქვე თვითონვე აღნიშნავს, რომ მან შეგნებულად დაუშვა ფიქცია და პეტრე იბერის თხზულებები, მათი ავტორიტეტის ასამაღლებლად პავლე მოციქულის მოწაფეს, დიონისე არეოპაგელს მიაწერა, ხოლო პეტრეს მწერლობაზე მისანიშნებლად ვინმე იოანე ალექსანდრიელის ისტორია მოიგონა, რომელიც თითქოს თავის თხზულებებს პეტრეს სახელით ავრცელებდა.

ზაქარია რიტორის ობიექტურობის, ანუ მისი სანდოობის გასარკვევად საჭიროდ მიგვაჩნია რამდენიმე სიტყვის თქმა მის პიროვნებაზეც. იგი იყო ქალაქ ღაზიდან, კერძოდ, მისი ოჯახი მაიუმის ახლოს ცხოვრობდა. ზაქარია ჯერ ალექსანდრიაში, ხოლო შემდეგ ბეირუთის იურიდიულ სასწავლებელში სწავლობდა და ორივეგან მისი გატაცების საგანი წარმართული ფილოსოფია ყოფილა. ალბათ, ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ მან მართლმადიდებლობას მონოფიზიტობა არჩია, რადგან წარმართობა და ერესი ერთმანეთთან საერთო ენას ადვილად პოულობდნენ. პეტრეს

²³ შ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, ტ. I, გვ. 158.

პიროვნებით, რომელსაც მთელს პალესტინაში სახელი ჰქონდა გაგარდნილი, ისიც დაინტერესებულა და მისი მიბაძვით ბერად აღკვეცა გადაუწყვეტია. ამ მიზნით მას პლუსიანოს ალექსანდრიელთან ერთად მონასტერში მიუკითხავს პეტრესთვის, მაგრამ ახალგაზრდა კაცის გადაწყვეტილების არასერიოზულობა და ზერელობა პეტრეს სულით განუჭვრეტია და პლუსიანოსისაგან განსხვავებით, უარით გაუსტუმრებია. რაც მთავარია, ზაქარია თვითონვე დარწმუნებულია, რომ სუსტი ნებისყოფის გამო ბერად ვერ ივარგებდა.

კიდევ უფრო გაუგებარია, რის საფუძველზე აცხადებს შ. ნუცუბიძე, რომ თითქოს ზაქარია რიტორი პეტრესთან დაახლოებული პირი და მისი ერთგული მოწაფე იყო. როგორც ცნობილია, არც პეტრეს გარდაცვალებამდე და არც მისი გარდაცვალების შემდეგ იგი მაიუმის ძმობის წევრი არ ყოფილა, ზოლო თუ რა შედეგით დამთავრდა მისი ერთადერთი შეხვედრა მაიუმის ეპისკოპოსთან, ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ.

კიდევ უფრო ნაკლებ ნდობას იმსახურებს „პლეროფორიების“ მონოფიზიტი ავტორის, იოანე რუფუსის პიროვნება; ამავე აზრს გამოხატავს რუფუსზე მიშელ ვან ესბრუკიც, როცა მის „პლეროფორიებს“ „აგრესიულ მონოფიზიტურ ნაშრომს“²⁴ უწოდებს.

ბუნებრივია, აგრესიით დაწერილ ნაშრომს ობიექტურობისა და სანდოობის თვალსაზრისით ღირებულება ან საერთოდ არ აქვს, ან ნაკლებად აქვს.

იოანე რუფუსს სამართლის მეცნიერება, ზაქარია რიტორის მსგავსად, ბეირუთში შეუსწავლია, იგი მღვდლად უკურთხებია ანტიოქიის მონოფიზიტ პატრიარქს, პეტრე ფულონს. მისი გარდაცვალების შემდეგ იოანე რუფუსი პალესტინაში დაბრუნებულია, ზოლო 485 წლიდან პეტრე იბერს დაახლოებია. მაშასადამე, ისევე, როგორც ზაქარია რიტორი, არც ის ყოფილა უშუალო მხილველი პეტრეს მოღვაწეობისა, თუ მხედველობაში მისი ცხოვრების ბოლო სამიოდე წელს არ მივიღებთ.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: რის საფუძველზე გაუჩნდა მეცნიერებას მონოფიზიტ ავტორთა მიერ მოწოდებულ ცნობათა მიმართ იმგვარი ნდობა, რომ მის თვალში არა მხოლოდ ზაქარია ქართველი და მაკარი მესხი, არამედ საერთოდ ქართული ეკლესიის ავტორიტეტი დაიჩრდილა, რომელსაც პეტრე იბერი, როგორც მართლმადიდებელი მოღვაწე, დაახლოებით ხუთი საუკუნის განმავლობაში წმინდანთა დასში ჰყავდა შერაცხული? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემას, ნაწილობრივ მაინც, მოგვიანებით შევეცდებით.

როგორც ცნობილია, პალესტინაში მონოფიზიტმა ბერებმა თეოდოსის წინამძღოლობით ქალკედონის კრების მონაწილეთა და მომხრეთა წინააღმდეგ **იარაღს** მოჰკიდეს ხელი, ქალკედონიტი პატრიარქი იუბენალი ქალაქიდან განდევნეს და პატრიარქად თეოდოსი დასვეს. მალე იუბენალი

²⁴ Мишель ван Эсбрук, св. Петр Ивир и Дионисий Ареопагит: возвращаясь к тезису Ханигмана, portalcredo.ru.

იმპერატორის ჯართან ერთად უკან დაბრუნდა და თეოდოსის მიერ დაყენებული ყველა მონოფიზიტი ეპისკოპოსი გადააყენა, თავის ტახტზე მხოლოდ პეტრე იბერიდა დარჩა, რასაც „საეკლესიო ისტორიაში“ ზაქარია რიტორი მაიუმის ეპისკოპოსისადმი დედოფლის კეთილგანწყობით ხსნის: „ამბობენ, რომ სახელგანთქმული პეტრე ხელუხლებელი დარჩა. კეისრის ბრძანებისა და დედოფლის მიერ გამოჩენილი მზრუნველობის წყალობით, ის არავის გაუძევებია“.²⁵

დედოფალში, რადგან იგი კეისრის გვერდითაა მოხსენიებული, ჩვენ პულქერია, თეოდოსი II-ის და და იმპერატორ მარკიანეს მეუღლე ვიგულისხმეთ. თავის დროზე ამასთან დაკავშირებით ჩვენ ვწერდით: „საქმე ისაა, რომ დედოფალი პულქერია ის პიროვნება იყო, ვისაც უდიდესი წვლილი მიუძღვოდა ქალკედონის კრების მომზადებასა და დიოფიზიტების გამარჯვებაში. რელიგიური საკითხების თაობაზე მას გაცხოველებული მიწერ-მოწერა ჰქონდა გამართული რომის პაპთან, ლეონთან, რომელიც მართლმადიდებლებს მეთაურობდა ერეტიკოსებთან ბრძოლაში. ლეონის 79-ე წერილში პულქერიას დამსახურებადაა მიჩნეული გამარჯვება ერესიარქებზე — ნესტორსა და ევტიქიზე და გადასახლებაში განდევნილი მართლმადიდებელი არქიეპისკოპოსის, ფლავიანეს ნემტის გადმოსვენება და დაკრძალვა კონსტანტინეპოლის წმინდა მოციქულთა სახელობის ეკლესიაში. ძნელი დასაჯერებელია, რომ ბიზანტიის დედოფალს, რომლის მთელი ცხოვრებაც ჭეშმარიტი რწმენისათვის ერთგული სამსახურის მშვენიერ ნიმუშს წარმოადგენდა, ხელი დაეფარებინა მისი სასახლის კარზე აღზრდილი პეტრე იბერიისათვის, ის რომ მონოფიზიტი ყოფილიყო. ამგვარი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, პროტექციონიზმი მართლმორწმუნეთა მხრიდან, მაშინ, როცა საქმე სარწმუნოების სიწმინდისათვის ბრძოლას შეეხებოდა, წარმოუდგენელი და დაუშვებელი იყო. ასე რომ, პეტრე იბერი მაიუმის საეპისკოპოსო კათედრაზე არა დედოფლის მფარველობის, არამედ მართლმორწმუნეობის გამო დარჩა“.²⁶

ე. ჭელიძე ამ არგუმენტს ცრუს უწოდებს და ამის დამტკიცებას ეკლესიის ისტორიიდან მოყვანილი მაგალითებით ცდილობს, სახელდობრ, იხსენებს როგორ მიაგებდა პატივს წმ. ათანასე ალექსანდრიელი დიდძალე ალექსანდრიელს, რომელიც მესხეთე მსოფლიო კრებამ ანათემას გადასცა, „უსაღვთოესი გრიგოლ ნეოკესარიელი“ — ორიგენეს, წმ. ბასილი დიდი და გრიგოლ ღმრთისმეტყველი — წარმართ ორატორ ლიბანიოსს, გარკვეულწილად ისიდორე პელუზიელი — ფილონ იუდეველს.²⁷ მაგრამ ყველა ეს მაგალითი მართლმადიდებელთა მხრიდან ერეტიკოსებისადმი მხოლოდ პიროვნულ დამოკიდებულებას გამოხატავს და არამც და არამც ეკლესიის

²⁵ გეორგიკა. ტ. III, თბ., 1933, გვ. 5.

²⁶ მაღლი, №10, 1994 / „მაღლის“ 1990-2010 წლების კრებული, II, თბ., 2011, გვ. 337.

²⁷ ე. ჭელიძე, დასხ. ბროშურა, გვ. 18.

პოზიციას. არამართლმადიდებლებისადმი კეთილგანწყობილება და მათთვის ღოცვა, არც ჩვენ, უბრალო ქრისტიანებსაც გვეკრძალება, მაგრამ ეს სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ მათ საეპისკოპოსო კათედრებზე დანიშვნასა და ამგვარად სამწყსოს „გონიერი მგლებისადმი“ მიბარებას დაუჭიროთ მხარი. ასე რომ, ამ თვალსაზრისით, არც ის ინტერნეტიდან ამოღებული ციტატა გვეუბნება არაფერს ახალსა და მნიშვნელოვანს, რომელიც ე. ტელიძეს თავის ბროშურაში ორჯერ მოყავს.²⁸ მასში მოცემულია ცნობა მართლმადიდებელ ხელისუფალთა მხრიდან ერეტიკოსთა მიმართ რბილ დამოკიდებულებაზე, რომელიც ისევ და ისევ პიროვნული ხასიათისა იყო და არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავდა იმას, რომ ისინი მათ ეკლესიაში თანამდებობათა შენარჩუნების მიზნით მფარველობდნენ.

სხვათა შორის საეპისკოპოსო ზაქარია რიტორის ცნობისა, რომ პეტრემ საეპისკოპოსო კათედრა დედოფალ პულქერიას მფარველობით შეინარჩუნა, რომელიც ეკლესიამ, ვითარცა სარწმუნოებისა და მისი ინტერესების მტკიცე დამცველი წმინდანად შერაცხა, ზოგიერთმა მკვლევარმაც იგრძნო და ზაქარია რიტორის მიერ ნახსენებ დედოფალში თეოდოსი მეორის მეუღლე ევდოკია იგულისხმა, რომელიც იმპერატორმა სამეფო კარიდან დალატის მიზეზით გააძევა. ჩვენ ახლა არ შევუდგებით იმის ძიებას, ეს მიზეზი მართლًا არსებობდა თუ გამოგონილი იყო, მაგრამ ის კი არ უნდა იყოს საეპისკოპოსო, რომ 441 წელს მეუღლის დალატისათვის განდევნილი დედოფლის, რომელიც ამავე დროს მონოფიზიტობის მომხრედ ითვლებოდა, მფარველობა ანგარიშგასაწევი ფაქტი ვერ იქნებოდა ვერც საერო და მით უმეტეს ვერც საეკლესიო ხელისუფალთათვის. ასე რომ, ზაქარია რიტორის მიერ დასახელებულ მიზეზს, მონოფიზიტ ეპისკოპოსთაგან რატომ დატოვა იერუსალიმის მართლმადიდებელმა პარტიარქმა მხოლოდ პეტრე იბერი თავის ტახტზე (სხვათა შორის მის მიერ დასახელებული მიზეზი არც თვითონ ზაქარია რიტორის მიაჩნია ბოლომდე სარწმუნოდ, რადგან ფრაზას იწყებს სიტყვებით „ამბობენ, რომ“ და ა. შ.), ვერ ვირწმუნებთ და ამჯერადაც იმ შეხედულებას გაგიმეორებთ, რაც წლების წინ გამოგხატეთ: პეტრე იბერი მაიუმის საეპისკოპოსო კათედრაზე არა დედოფლის (პულქერია იქნებოდა ის თუ ევდოკია) მფარველობის გამო დარჩა, არამედ იმიტომ, რომ პატრიარქ იუბენალს მის მართლმორწმუნეობაში ეჭვი არ ეპარებოდა.

რამდენადაც, როგორც ვნახეთ, პეტრე იბერის მონოფიზიტობას მხოლოდ და მხოლოდ მონოფიზიტი ავტორები ადასტურებენ საპირისპიროდ ზაქარია ქართველის სახელით ჩვენამდე მოღწეული ჰაგიოგრაფიული თხზულებისა, რომელიც სირიულიდან ქართულად მე-13 საუკუნეში ითარგმნა, საბოლოოდ საკითხი ასე დგება: ან მონოფიზ ავტორებს უნდა ვენდოთ და მაკარი მესხი ყალბისმქმნელობაში თუ უვიცობაში დავადანაშაულოთ,

²⁸ იქვე, გვ. 8, 19.

ანდა — პირიქით. ცხადია, ორივე მხარე მართალი ვერ იქნება. ვფიქრობთ, სადაო საკითხის გადაჭრისათვის ყველაზე დიდი მნიშვნელობა თვითონ ტექსტების ანალიზს უნდა მიენიჭოს, რადგან ისინი მათი ავტორების ობიექტურობასა და მიუკერძოებლობაზე ყველაზე უკეთ მეტყველებენ.

* * *

ჩვენ უკვე ვნახეთ, რამდენადაა შესაძლებელი ვირწმუნოთ ზაქარია რიტორისა და იოანე რუფუსის ობიექტურობა. ახლა ვნახოთ, რა შედეგს მოგვცემს პეტრეს ცხოვრების სირიული ანონიმური და ქართული რედაქციების შედარებითი ანალიზი.

1. ორივე რედაქცია მოგვითხრობს, რომ მაიუმის ეპისკოპოსს მკვლელები მიუგზავნეს, ოღონდ ერთი არსებითი განსხვავებით: ანონიმის მიხედვით მკვლელები დიოფიზიტებმა, სახელდობრ, ალექსანდრიის პატრიარქმა პროტერიოსმა მიუგზავნა, ხოლო ზაქარია ქართველის ცნობით — მონოფიზიტებმა. საჭიროა გაირკვეს — მომხდარ ფაქტს რომელი ავტორი აყალბებს.

ზაქარია ქართველის თხრობის მიმდინარეობა ასეთია: მართლმადიდებელი იმპერატორი მარკიანეს სიკვდილმა მონოფიზიტები იმედით აღაგზნო. ისინი კვლავ გააქტიურდნენ და ნეტარი პეტრეს მოკვლა გადაწყვიტეს, მათ თან წამოიყვანეს ყრმა, პეტრეს კარებზე უკაკუნებდნენ და ეუბნებოდნენ: წმიდაო ღმრთისაო, კარები გაგვიღე და ეს ყრმა განგვიკურნე, რომელიც მტრისაგან იტანჯებაო. პეტრეს ჩაესმა ხმა, რომელმაც გააფრთხილა, არ გაეღო კარი. ეს ხმა უსჯულოებმაც გაიგონეს და გაიქცნენ. ამის შემდეგ პეტრეს ზაქარიასათვის, რომელიც ამ დროს მასთან ყოფილა, გაქცევა შეუთავაზებია, რათა მტრებისათვის ცოდვის ჩადენის საშუალება მოესპო.²⁹ როგორც ვხედავთ, ეპიზოდი მოთხრობილია დამაჯერებლად, ლაკონურად, და თავისუფლად, ყოველგვარი ძალდატანებისა და ხელოვნურად გაურცობის გარეშე.

ახლა ვნახოთ ამავე ფაქტს ანონიმი როგორ გადმოგვცემს: როცა მეფის ბრძანებით პალესტინაში იერუსალიმის მონოფიზიტი პატრიარქის თეოდოსის მიერ დასმული ერეტიკოსი მღვდელმთავრების გადაყენება დაიწყო, პეტრე „ეგვიპტეში გაემგზავრა, ღმრთის სურვილით ალექსანდრიელთა ქალაქში მივიდა და იმ მეამბოხე პროტერის დღეებში იქ დაიმალა“.³⁰ პროტერიოსმა, რომელიც „მის სასიკვდილოდ განწირვასაც კი ეშურებოდა“, „ერთ ღამეს მის დასაჭერად და მოსაკლავად მკვლელები გაგზავნა“. წარგზავნილები პეტრეს სამალავის კარს მიაღწენ, აკაკუნებდნენ და სთხოვდნენ, სიკვდილის წინ მოენათლა ემაწილი, რომელსაც ზიფათი შეემთხვა. წმინდა ხმამ ეპისკოპოსი გააფრთხილა, კარები არ გაეღო, რადგან

²⁹ ძვ. ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II, გვ (244).

³⁰ ანონიმი, ცხოვრება პეტრე იბერისა, გვ. 128.

მთხოვნელები ბოროტი სულები იყვნენ. მაშინ პეტრემ და მისმა ძმებმა „დიდი ღოცვით მუხლი მოიყარეს და, როცა ადგნენ, მან და მისმა ძმებმა ხმამაღლა დაიყვირეს: „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა, ჰხედავ, ავაზაკები! გვიშველე“. ყვირილზე მეზობლებმა და ახლოს მყოფებმა მოირბინეს და ბოროტი სულები გაყარეს.³¹

უწინარესად ჩნდება კითხვა: რატომ უნდა წასულიყო პეტრე დასამაღად ალექსანდრიაში, რომლის ეკლესიასაც მართლმადიდებელი პატრიარქი პროტერიოსი მართავდა? სრულიად მიუღებელია ამასთან დაკავშირებით ანონიმის მოტანილი საბუთი, რომელსაც მეცნიერებაც იზიარებს, რომ მაიუმის ეპისკოპოსი იქ იქაური მონოფიზიტების გასამხნეებლად და მათი სარწმუნოების განსამტკიცებლად ჩავიდა, რადგან მას, ამ მოვალეობის შესრულება უწინარესად საკუთარი სამწყსოს წინაშე ეკისრებოდა, რომელიც ალექსანდრიელ მონოფიზიტთა ანალოგიურ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ცხადია, პეტრესთვის მკვლევების მიგზავნის ადგილად ალექსანდრიის დასახლება ანონიმს იმისთვის დასჭირდა, რომ მკვლელობის ორგანიზატორად პროტერიოსი დაესახელებინა. როგორ შეიძლება ნდობა ანონიმი ავტორისა, რომელიც პეტრესთვის მკვლევების მიმგზავნად ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხულ, მონოფიზიტებისგან მოკლულსა და შემდეგ ნაწამებ ალექსანდრიის მართლმადიდებელ პატრიარქს ასახელებს? ეს ხომ ცხადზე ცხადი, სრულიად დაუჯერებელი სიცრუეა. ამასთან, ანონიმის მიერ მოთხრობილ ეპიზოდს ელემენტარული ლოგიკაც აკლია: თუკი პეტრე და მისი თანმხლები პირები უფალმა გააფრთხილა, კარები არ გაეღოთ, რადგან სტუმრები ბოროტი სულები იყვნენ, რაღა საჭირო იყო მისთვის შეტყობინება, რომ ავაზაკები დაესხნენ თავს და შველას საჭიროებდნენ: „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა, **ჰხედავ, ავაზაკები**, გვიშველე“.

ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს, რომელ ტექსტში ჩანს იდეოლოგიური ძალდატანების კვალი და რომელს აკლია თხრობის სიწრფელე და ბუნებრიობა.

2. ქართული რედაქციის მიხედვით, ქალკედონის კრებაზე დიოფიზიტების გამარჯვებით აღმფოთებულმა მონოფიზიტებმა ამბოხება მოაწყვეს და მრავალი მართლმადიდებელი შეიწირეს. ჟამის წირვისას პეტრემ განცხადებულად იხილა, რომ მათი სულები ანგელოზებს ცაში აჰყავდათ.³²

ახლა ვნახოთ, იმავე მოვლენას ასურული რედაქცია როგორ მოგვითხრობს: პეტრეს ალექსანდრიაში ყოფნისას თეატრონში შეკრებილმა ხალხმა მონოფიზიტთა განდევნილი მეთაურის — დიოსკორეს ქალაქში დაბრუნება, ტახტზე აღდგინება და ალექსანდრიის მართლმადიდებელი პატრიარქის — პროტერიოსის ნეშტის დაწვა მოითხოვა. ხელისუფლებამ თეატრს ჯარი შემოარტყა, შეშინებული ხალხი გასასვლელებს მიაწყდა.

³¹ იქვე, გვ. 130.

³² ძვ. ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II, გვ. 244.

ჭყელეტაში ბევრი დაიხოცა, რომელთა სულებიც პეტრემ ანგელოზთა მიერ ზეცად ატაცებული იხილა. ამას მოსდევს ეპიზოდი, რომ პროტერიოსმა, რომლის **ნეშტის დაწვასაც მოითხოვდნენ**, ერთ ღამეს პეტრეს მკვლელები მიუგზავნა. აშკარაა, რომ ტექსტს იდეოლოგიურად ანონიმი ასხვავებებს, მას უნდა, რომ პეტრეს მიერ ნანახ ჩვენებაში ანგელოზთა მიერ ზეცად აღყვანილი სულები დახოცილ მონოფიზიტთა იყოს, ამიტომაც ხატავს გამოგონილ სურათს და მათი სიკვდილის მიზეზად ჭყელეტას ასახელებს, ტექსტის გადაკეთებით დაკავებულს კი მხედველობიდან ეპარება მოვლენათა თანმიმდევრობის დაცვა ქრონოლოგიურად. ესაა მიზეზი იმისა, რომ მის მიერ აღწერილ ეპიზოდში ხალხი პროტერიოსის ნეშტის დაწვას მაშინ მოითხოვს, როცა იგი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. ამას მოსდევს ეპიზოდი პროტერიოსისაგან, ვისი ნეშტის დაწვასაც მოითხოვდნენ, პეტრესთვის მკვლელების მიგზავნა.

3. დაკვირვებულ მკითხველს საფუძვლიან ეჭვებს აღუძრავს პროტერიოსის მოკვლის შემდეგ ალექსანდრიის მთავარეპისკოპოსად მონოფიზიტი ტიმოთე ელურის ხელთდასხმის ეპიზოდიც, რომლისთვისაც თურმე მღვდელმთავრის პატივი ჯერ კიდევ მთავარეპისკოპოს კირილეს მიუნიჭებულია.³⁴ რაც თავისთავად ბადებს კითხვას, სინამდვილეს შეეფერება თუ არა ფაქტი — ტიმოთეს ხელმეორედ ხელთდასხმისა პეტრე იბერიის მონაწილეობით; მით უმეტეს, რომ ტიმოთეს მმართველობის დღეებში პეტრეს ალექსანდრია დაუტოვებია და მხოლოდ მას შემდეგ დაბრუნებულა, როცა ალექსანდრიის ტახტი სხვა ტიმოთეს, კერძოდ, სალოფაკალოსად წოდებულს, დაუკავებია. მართალია, თუ ანონიმს დავუჯერებთ, პეტრეს ალექსანდრიაში დაბრუნების მიზეზი თითქოსდა ისევ და ისევ მონოფიზიტთა რწმენის განმტკიცებაზე ზრუნვა ყოფილა, მაგრამ სიმართლეს ის უფრო შეესაბამება, რომ ამ ქალაქს იგი ტიმოთე ელურის გამო განერიდა, მაშინ როცა ქალკედონიტი ეპისკოპოსის მმართველობის ჟამს ისევ დაუბრუნდა. ანონიმისავე ცნობით, პეტრეს ტიმოთე ელურთან ურთიერთობისათვის თავი მაშინაც აურიდებია, როცა გაძევებიდან დაბრუნებულს მაიუმის ეპისკოპოსი „ხანგრძლივი ურთიერთობის განსამტკიცებლად“ ალექსანდრიაში მიუწვევია, რის მიზეზადაც არ გამოდგება ავტორის მიერ დასახელებული თვისებები პეტრესი — „მორიდებულობა და მორჩილება“ (?). ასე რომ, ფაქტების ანონიმისეულ განმარტებებს აშკარად ტენდენციურობის ბეჭედი აზის და კრიტიკას ვერ უძლებს.

4. განსაკუთრებით საინტერესოა ეპიზოდი, რომელშიც მოთხრობილია, რომ იმპერატორმა ზენონმა პეტრე იბერი და იმ ღროის მეორე დიდი სულიერი მოღვაწე, ასკეტი და მეუღაბნოე ესაია თავისთან დაიბარა. როგორც ცნობილია, ზენონი წინამორბედი იმპერატორებისაგან განსხვავებით

³³ ანონიმი, *ცხოვრება პეტრე იბერისა*, გვ. 129-130.

³⁴ იქვე, გვ. 134.

რწმენის სიმტკიცით არ გამოირჩეოდა და თუმცა იმ დახმარების გამო, რომელიც ტახტის დაბრუნებისათვის ბრძოლაში მართლმადიდებლებმა აღმოუჩინეს, იძულებული გახდა მათ მიმართ კეთილგანწყობა გამოეჩინა, შინაგანად მონოფიზიტობისაკენ იხრებოდა. ამას მის მიერ 482 წელს გამოცემული ცნობილი აქტი „ჰენოტიკონიც“ ამოწმებს, რომელიც, როგორც სახელწოდებაც გვიჩვენებს, დიოფიზიტებისა და მონოფიზიტების დაახლოების მიზნით შეიქმნა. ამ ორმაგი ხასიათის დოკუმენტს წარმატება არ ეწერა, მისით ორივე მხარე უკმაყოფილო დარჩა. უკმაყოფილების მიზეზი განსაკუთრებით მართლმადიდებლებს ჰქონდათ, რადგან „ჰენოტიკონი“ ფაქტობრივად პირველ სამ კრებას აღიარებდა და ქალკედონის კრებას შეგნებულად დუმილით გვერდს უვლიდა, ანუ არ სცნობდა; ასევე გაურბოდა იგი გამოთქმებს ერთი და ორი ბუნება.

პეტრეს ცხოვრების ქართული რედაქციის მიხედვით, სწორედ ამ ზენონმა, ესმა რა წმიდათა „ამათ მამათა — ესაიასა და პეტრეს დიდ-დიდთა სასწაულთა“ შესახებ, ორივე სამეფო კარზე მიიწვია. ნეტარი პეტრე ჯერ ცრემლებით შევედრა ღმერთს, აეცილებინა მისთვის ეს არასასურველი მიწვევა, ხოლო შემდეგ ღამით ფარულად გაიქცა და „წარვიდა ქუეყანასა უცხოთა“. რაც შეეხება ესაიას, მას ღმრთისაგან ზორციელი სნეულება უთხოვია და ისე განსივებულია, რომ „ვერ ეძლო სენაკითცა გამოსლვაჲ გარე“. ასე რომ, წარმოგზავნილი შიკრიკი იძულებული გამხდარა მეფესთან ხელცარიელი დაბრუნებულიყო. აქვე, ზაქარია ქართველი გვამცნობს, რომ მას აღუწერია, აგრეთვე, ესაიას ცხოვრებაც: „ამის ნეტარისა მამისა ესაიამს ცხოვრებაჲ და მოქალაქობაჲ და დიდნი იგი მოღუაწებანი და სასწაულნი აღგჳწერაინ სხუაგან მადლითა ღმრთისაჲთა“.³⁵

მართალია, იმპერატორი ზენონის მიერ პეტრესა და ესაიას მიწვევაზე სირიული „ცხოვრების“ ანონიმი ავტორიც გვამცნობს, მაგრამ მის მიერ გადმოცემული ეპიზოდი დაუმთავრებელის, შეკვეცილის შთაბეჭდილებას ტოვებს, რადგან მასში არცერთი სიტყვა არაა ნათქვამი, როგორ უპასუხა კეისრის მიწვევას ესაიამ.³⁶ ვფიქრობთ, გადაკეთებული ამ შემთხვევაშიც პეტრეს ანონიმიური ცხოვრება უნდა იყოს, კერძოდ, ანონიმს ესაიას საქციელის ამოღებით ეპიზოდის შეკვეცა ტექსტიდან ზაქარია ქართველის სახელის წარსახოცად დასჭირდა, რომელიც აქვე გვამცნობდა, რომ მას მეუღაბნოე მამის, ესაიას ცხოვრებაც ჰქონდა აღწერილი. სხვა ახსნა ამ ფაქტს არ მოეძებნება; თუ მას არ გაეზიარებთ, მაშინ უნდა ვაღიაროთ, რომ მაკარი მესხმა თუ პავლე დეკანოზმა მათ მიერ გამოგონილ ზაქარია ქართველს, მისი განდიდების მიზნით, მეუღაბნოე ესაიას ცხოვრების აღწერაც მიაწერეს.

5. მკითხველის ყურადღება მინდა შევაჩერო ზაქარია რიტორის „საეკლესიო ისტორიის“ ერთ ადგილზე, რომელშიც ვკითხულობთ:

³⁵ ძვ. ქართული ლიტერატურის აგიოგრაფიული ძეგლები, II, გვ. 251.

³⁶ ანონიმი, ცხოვრება პეტრე იბერისა, გვ. 167-168.

„როცა პალესტინაში ზოგიერთ მონაზონებს შორის დაუა ატყდა იმის შესახებ, **სწორია თუ არა ჩვენი უფლის ხორცი ჩვენ სწორ არსად ვიცნათო, ყველაფერში სახელოვნა პეტრემ შეაჩვენა ისინი, ვინც ამას არ აღიარებდა**“ (გეორგიკა ტ. III, გვ. 11). თუ ს. ყაუხჩიშვილის თარგმანი **სწორია, მაშინ ცხადია, რომ ზაქარია რიტორის თხზულებაში საპირისპირო ცნობების გვერდით შემორჩენილია ცნობა პეტრე იბერიის დიოფიზიტურ აღმსარებლობაზეც, თუმცა გასარკვევია — რა მიზეზით**.

6. ჩვენი ყურადღება მიიქცია, აგვრეთვე, პეტრეს ცხოვრების ანონიმური სირიული რედაქციიდან კიდევ ერთმა ეპიზოდმა, რომელშიც მოთხრობილია, რომ, როცა კონსტანტინეპოლიდან გამოქცეული პეტრე და იოანე ზეთისხილის მთაზე მონაზვნებად აღიკვეცნენ, სპარს მოწამეთა წმინდა ნაწილები სახელგანთქმულ ორმოც სებასტიელ მოწამეთა გვერდით დაასვენეს. ანონიმი გვამცნობს, რომ მათ დაკრძალვას „ზეთისხილის მთაზე მომცრო ტაძარში“ უძღვებოდა ალექსანდრიის მთავარეპისკოპოსი **მართალი და ნეტარი** კირილე.³⁷

საეჭვოა, რომ ისეთ თავგამოდებული მონოფიზიტისთვის, როგორიც ანონიმა, წმ. კირილე ალექსანდრიელი **მართალი და ნეტარი** ყოფილიყო და თუ რატომ, ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად ეკლესიის ისტორიიდან ცნობილ ფაქტებს მოვიხმობთ. 431 წელს ეფესოს მსოფლიო კრებაზე წმ. კირილე ალექსანდრიელის მეთაურობით დაგმოვილ იქნა ნესტორის ერესი, რომელიც ქრისტეს ორ ბუნებას — კაცობრივსა და ღმრთეებრივს — ერთმანეთისაგან გაყოფილად წარმოადგენდა და რომელსაც კრებაზე მხარს ძირითადად ანტიოქიელი ღმრთისმეტყველები უჭერდნენ. ალექსანდრიისა და ანტიოქიის ღმრთისმეტყველური სკოლები 433 წელს თეოდოსი II-ის მიერ გამოცემულმა უნიამ დააზავა. წმ. კირილეს უნიისათვის მხარდაჭერისა და იმის გამო, რომ იგი ქრისტეს ორი ბუნების შესახებ ასწავლიდა, უკიდურესი ალექსანდრიელები გადაემტერნენ. ეკლესიის ისტორიკოსთათვის კარგადაა ცნობილი, რომ უკიდურესი ალექსანდრიელები ანუ უნიის მტრები, იგივე მონოფიზიტები არიან. 449 წელს მათ კრება მოიწვიეს („ყაჩაღების კრების“ სახელით ცნობილი), რომელზეც უნია, — ეკლესიის ცხოვრებაში უდიდესი მოვლენა, სამარცხვინოდ მიიჩნიეს, ხოლო უნიის თაოსნები და მხარდამჭერნი (ე. ი. წმ. კირილე ალექსანდრიელიც) მართლმადიდებლობის მტრებად გამოაცხადეს და ანათემას გადასცეს. ამ კრებას ალექსანდრიის მთავარეპისკოპოსი დიოსკორე ხელმძღვანელობდა, ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური მეთაური მონოფიზიტებისა, რომელსაც წმ. კირილე არა თუ მართლად და ნეტარად მიაჩნდა, არამედ როგორც ამას ქალკედონის კრებაზე მის წინააღმდეგ წარდგენილ საჩივარში ვკითხულობთ, „სძულდა მართალი სარწმუნოების გამო“. ამასთან, ამ კრებაზე მართლმადიდებლები ქრისტეში ღმრთეებრივ და კაცობრივ ბუნებათა შეერთების

³⁷ იქვე, გვ. 105-106.

განმარტებისას გრიგოლ ღმრთისმეტყველის, ბასილი დიდისა და იოანე ოქროპირის თხზულებებთან ერთად წმ. კირილე ალექსანდრიელის სწავლებასაც ეყრდნობოდნენ.³⁸

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს მონოფიზიტებისათვის „მართალი და ნეტარი“ უნდა ყოფილიყო თუ არა მართლაც მართლმადიდებლობის ერთ-ერთი ბურჯი, წმინდა მთავარეპისკოპოსი ალექსანდრიისა.

ვფიქრობთ, სამართლიანი იქნება დავასკვნათ, რომ ეს შემთხვევაც, ისევე როგორც ზემოთ განხილული შემთხვევები, იმას ადასტურებს, რომ იდეოლოგიური თვალსაზრისით გადამუშავებულად და გადაკეთებულად სწორედ პეტრეს „ცხოვრების“ სირიული რედაქცია უნდა მივიჩნიოთ და არა მაკარიესული თარგმანი. საქმე ისაა, რომ ზაქარია ქართველის ტექსტის იდეოლოგიური თვალსაზრისით გადამუშავებისას ანონიმს მხედველობიდან გამორჩა, ვინ იყო კირილე ალექსანდრიელი და ეპიტეტები, რომლებითაც ეს დიდი საეკლესიო მოღვაწე ზაქარია ქართველის დიოზიტურ თხზულებაში იყო მოხსენიებული, ხელუხლებლად დატოვა, შეიძლება ითქვას, გაეპარა.

ახლა ორიოდე სიტყვა იმის შესახებაც, როგორ ესმით მორწმუნეობა და წმინდანობა მონოფიზიტ ავტორებს.

ანონიმის მიხედვით, მაიუმის საეპისკოპოსო ტახტზე კურთხევის შემდეგ პეტრე იბერს რამდენიმე ხანს მსხვერპლშეწირვის ანუ წირვის აღსრულებაზე უარი უთქვამს. ეს მანამდე გაგრძელებულა „სანამ ხალხი უკმაყოფილო არ გახდა და არ აღიგზნა, და რადგან ეგონა, რომ ის გაქცევაზე ფიქრობდა, მივარდა და დაემუქრა, რომ მასაც და ეკლესიასაც გადასწავდა, თუ ის მათ წირვას არ დაუყენებდა“ (გეორგიკა, ტ. II, გვ. 286). ასურული ცხოვრების ავტორი ამ ფაქტს არათუ ყოველგვარი კომენტარის გარეშე გადმოგვცემს, არამედ სრულიად ბუნებრივად მიიჩნევს, მაშინ როცა ჭეშმარიტი ქრისტიანებისათვის არ არსებობს მიზეზი მსგავსი საქციელის გამართლებისა.

რუფუსი მოგვითხრობს, რომ როცა იუბენალმა თავის ერთ-ერთ მხლებელს უბრძანა მემბოზე თეოდოსის ისე მოჰყოლობდა, როგორც იმპერატორის მოწინააღმდეგეს, „ნეტარი პეტრე მწვავე ბოლმით აღივსო“ და „მისნური ტონით“ ამ მხლებელს წინადადით ჩადენილი რაღაც საქციელი წამოაძახა, რის შემდეგაც იგი ფეხებში ჩაუვარდა და პატიება თხოვა“ (გეორგიკა, ტ. II, გვ. 295-296).

ეს პატარა ეპიზოდი ცხადად წარმოგვიდგენს მონოფიზიტების ფსევდოქრისტიანულ რწმენაზე დაფუძნებული ჰაგიოგრაფიის სიყალბეს. ვინც ქრისტიანობას ასე თუ ისე იცნობს, მან კარგად იცის, რომ „მწვავე ბოლმა და მისნური საუბარი“ ისევე შეუფერებელია წმინდანისათვის, როგორც ბოროტებისათვის სიკეთის სამსახური. სულიერი მოღვაწის ნეტარი მდგო-

³⁸ იხ. ვრცლად А. Лебедев, Вселенские соборы, 1896, V-IX თავები.

მარეობა სწორედ ამგვარი თვისებების დაძლევით მიიღწევა.

7. ახლა რაც შეეხება პეტრეს „ცხოვრების“ ქართული რედაქციის იმ ადგილებს, რომელიც, როგორც ეს უკვე დიდი ხანია სამართლიანადაა მეცნიერებაში აღნიშნული, არ შეიძლება ზაქარია ქართველს ეკუთვნოდეს, მხედველობაში გვაქვს თხზულების შესავალი და ერთი პატარა ეპიზოდი, რომელშიც ნახსენებია სვეერიანოსნი-იაკობნი და ნათქვამია, რომ სხვა მამებთან ერთად იაკობნი კირილე ალექსანდრიელმაც შეაჩვენა. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ზაქარია ქართველის „პეტრეს ცხოვრების“ მაკარისეულ თარგმანს ჩვენამდე პირვანდელი სახით არ მოუღწევია; მისი თავბოლონ-აკლული, „აშლილი და წინა-უკმო“ ტექსტი პავლე დეკანოზს გაუვრცია „შესავალითა და სასწაულთა მიწყებითა, და ბოლოსა კეთილად დასრულებითა“, ანუ, როგორც თვითონვე გულახდილად გვეუბნება, თხზულების შესავალი მისი, პავლე დეკანოზის დაწერილია.

მეორე ადგილას მოვლენების ქრონოლოგიური თანამიმდევრობა აღრუულია და მოთხრობილია, რომ ქალკედონის კრებაზე კირილე ალექსანდრიელმა სვეეროსისა და იაკობის მიმდევრები შეაჩვენა, მაშინ, როცა ამ დროს კირილე ალექსანდრიელი უკვე გარდაცვლილი იყო, ხოლო სვეეროსი და იაკობი კრების შემდგომი დროის მონოფიზიტი მოღვაწენი იყვნენ.³⁹ ამასთან დაკავშირებით შევნიშნავთ, რომ შესაძლებელია ეს შეცდომა არც პავლე დეკანოზს ეკუთვნოდეს, არამედ ტექსტის გადამწერისა იყოს. მართალია, ამ შემთხვევაში რესტავრატორი იქნება ის თუ გადამწერი, ქრონოლოგიურ შეცდომას უშვებს, მაგრამ სამაგიეროდ სწორად ესმის ქრისტეს ორ ბუნებაზე წმ. კირილეს სწავლების მნიშვნელობა მონოფიზიტიური ერესის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ვარაუდის სახით გამოთქმულ ჩვენს თვალსაზრისს გვიდასტურებს ქართული ეკლესიის მიერ პეტრე იბერის წმინდანად შერაცხვა მისი „ცხოვრების“ მაკარისეული თარგმანის საფუძველზე. შეუძლებელია XIII საუკუნეში ქართული ეკლესიის მესვეურებს არ სცოდნოდათ, რომ კირილე ალექსანდრიელი ქალკედონის კრების მონაწილე ვერ იქნებოდა და რომ სვეეროსი და იაკობი VI საუკუნის მოღვაწენი იყვნენ და ეს შეცდომა ვერ შეემჩნიათ. როგორც ჩანს, პეტრე იბერის წმინდანად შერაცხვისას ქართულ ეკლესიაში მაკარი მესხის მიერ თარგმნილი ტექსტი სრული სახით არსებობდა და მხოლოდ მომდევნო დროის ავბედითი მოვლენების შედეგად დაზიანდა.

ვფიქრობთ, პეტრეს „ცხოვრების“ სირიული და ქართული რედაქციების შედარებითა ანალიზმა ცხადყო, ვინ მოექცა ტექსტს საკუთარი ინტერესების შესაბამისად, ანუ ვინ შეუცვალა იდეოლოგიური მიმართულება — დიოფიზიტებმა თუ მონოფიზიტებმა, რადგან ყალბისმქმნელობის კვალის სრულიად წაშლა შეუძლებელია. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ ტექსტში თხრობის ბუნებრივი მდინარება (მიუხედავად იმისა, რომ

³⁹ ძვ. ქართული ლიტერატურის აგიოგრაფიული ძეგლები, II, გვ. 243.

მას ჩვენამდე თავდაპირველი სახით არ მოუღწევია) არაერთარ ეჭვს არ იწვევს, მაშინ, როცა ასურული „ცხოვრება“ არა მხოლოდ ამგვარ ეჭვს ბადებს, არამედ ძალადობის ნიშნებსაც აშკარად ატარებს.

პირველ ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ პეტრეს ცხოვრების ქართულ რედაქციაში პეტრეს დიოფიზიტად წარმოჩენის განსაკუთრებული მცდელობა არსად არ იგრძნობა, მაშინ როცა ასურული რედაქცია, მიუხედავად იმისა, არსებობს თუ არა ამის საჭიროება, მას თავგამოდებულ მონოფიზიტად წარმოადგენს. ქართული რედაქციის თხრობის სიწრფელე იმაზე მეტყველებს, რომ ავტორს გამოგონილი ამბები თუ რეალური ფაქტების საკუთარი ინტერპრეტაციები თავისი პერსონაჟის მართლმორწმუნეობის დასამტკიცებლად, რაც მისთვის ისედაც ცხადი იყო, არ სჭირდებოდა.

რადგან მკვლევართა ერთი ნაწილის მიერ მიჩნეულია, რომ ქართულმა ეკლესიამ პეტრე იბერის სახელი წმინდანთა მოსახსენებლებიდან სწორედ მისი მონოფიზიტობის გამო ამოიღო, ამიტომ გადაწყვეიტეთ შეძლებისდაგვარად გაგვერკვია საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დამოკიდებულება პეტრე იბერის მიმართ, რასაც, როგორც ეს ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ამ მოღვაწის გარშემო წარმოშობილი სადაო საკითხების გადაწყვეტაში. როგორც ცნობილია, პეტრე იბერს ქართული ეკლესია წმინდანად მე-13 საუკუნიდან იხსენიებდა, რადგან ამ დროს ითარგმნა მაკარი მესხის მიერ მისი ცხოვრების ასურული რედაქცია. მართალია, ეს პირველი ცნობაა პეტრე იბერის მიმართ ეკლესიის დამოკიდებულების შესახებ, მაგრამ იგი გადაჭრით იმის მტკიცების უფლებას, რომ მე-13 საუკუნემდე პეტრეს საქართველოში ან არ იცნობდნენ, ან კიდევ მონოფიზიტობის გამო არ იღებდნენ, არ იძლევა. ამის საბუთად არც ის ფაქტი გამოდგება, რომ საისტორიო წყაროებში მე-13 საუკუნემდე იგი არსად არ მოიხსენიება. როგორც ი. ლოლაშვილი წერს, ძველი საისტორიო წყაროები არც გრიგოლ ხანძთელს იხსენიებენ არსად, მაშინ, როცა მის სარწმუნოებრივ აღმსარებლობას არაუადრეს მხრიდან ეჭვი არასოდეს გამოუწვევია.⁴⁰

ახლა, რაც შეეხება პეტრე იბერის მოსახსენებლებიდან ამოღების ფაქტს, რომლის შესახებაც მეცნიერებაში სხვადასხვა აზრი არსებობს. როგორც ცნობილია, პეტრე იბერი წმინდანად იხსენიება ვახტანგ VI დროს 1710 წელს დაბეჭდილ ჟამნში. აქვე აუცილებლად უნდა გავიხსენოთ „ქართლის ცხოვრების“ მეცნიერულად შესწავლის ისტორიიდან ასეთი ფაქტი. ვახტანგ მეექვსეს შეუკრებია **მეცნიერ კაცთა** კომისია „ქართლის ცხოვრების“ ჟამთა ვითარებისაგან შერყვნილი ადგილების გასასწორებლად და ახლად მოძიებულ წყაროთა (გუჯარნი მცხეთისანი, გელათისანი

⁴⁰ „არეოპიგითიკის პრობლემები“, თბილისი, 1972, გვ. 153.

და მრავალთა ეკლესიათა და დიდებულთანი) საფუძველზე შესავსებად. ამ კომისიის მიერ „ქართლის ცხოვრება“ ძირითადად იმ ქართველთა „ცხოვრებებით“ შეივსო, რომელთაც სამშობლოსა და ეკლესიის წინაშე განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვოდათ. როგორც ს. ყაუხჩიშვილი წერს: „ორივე დავალება (გასწორება — შევსება) მეცნიერ კაცთა კომისიას პირნათლად შეუსრულებია“⁴¹ და ამისთვის დიდი შრომაც გაუწევია.

იმ გამოჩენილ მოღვაწეთა შორის, რომელთა „ცხოვრებანიც“ კომისიამ „ქართლის ცხოვრებაში“ შეიტანა, პეტრე იბერიც აღმოჩნდა. მაშასადამე, მეცნიერ კაცებს პეტრეს მართლმორწმუნეობის შესახებ არავითარი ეჭვი არ აღძვრიათ და მისი „ცხოვრებაც“ სანდო წყაროდ მიუჩნევიათ. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა მეცნიერ კაცთა ხელიდან გამოსულ ნუსხაში ანდერძ-მინაწერი ვახტანგ მეექვსისა, რომელშიც იგი წმინდა პეტრეს მისი და მისი ოჯახის წევრებისათვის ღმრთის წინაშე მეოხებას ევედრება: „წმიდაო პეტრე, მეოხ ეყავნ წინაშე ღმრთისა ბატონიშვილს ვახტანგს მეუღლით, ძით და ასულითურთ, რომელმან მოპოვნებულ ყო ცხოვრება ესე შენი და მცირედი აღაწერინა წიგნსა ამას შინა, არამედ არა აღიწერებოდა სიდიდითა“.⁴²

პეტრეს ხსენება პირველად არ ჩანს 1722 წელს დაბეჭდილ ჟამნში, რომელიც სულხან-საბას ძმას, ნიკოლოზ თბილელს გაუმართავს. კ. კეკელიძე მიზეზად პეტრეს მონოფიზიტობას თვლის, მაგრამ დაუჯერებელია მის მიერ მოტანილი საბუთი იმის თაობაზე, თუ კერძოდ, რა მიზეზი გაუჩნდა ეკლესიას მისი მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის უარსაყოფად: „შესაძლებელია საბამ ევროპაში მოგზაურობის დროს გაიგო მისი მონოფიზიტობა და მისი გავლენით მოხდა პეტრეს ამოღება „წმინდანთა სიიდან““. ამის შემდეგ იწყება უფრო გაბედული ბრძოლა პეტრეს კულტის წინააღმდეგ“.⁴³

განა ეს საბუთია? განა ევროპაში მოგზაურობისას სულხან-საბას ისეთი რა წყარო უნდა ეპოვნა, რომელიც ქართული ეკლესიისათვის უფრო ავტორიტეტული და სანდო იქნებოდა, ვიდრე საუკუნეებით განმტკიცებული საკუთარი ტრადიცია და მისი მოღვაწის, მაკარი მესხის მიერ ასურულიდან ქართულად გადმოთარგმნილი „ცხოვრება“? ან რას ნიშნავს „უფრო გაბედული ბრძოლა პეტრეს კულტის წინააღმდეგ?“ მანამდე რომელი ფაქტი არსებობს ეკლესიის მხრიდან პეტრე იბერის წინააღმდეგ ბრძოლისა? უფრო საფიქრებელია, რომ 1722 წელს დაბეჭდილი ჟამნიდან პეტრეს სახელი მის შემდგენლებს შეგნებულად არ ამოუღიათ, მით უმეტეს, თუ გავიხსენებთ, რომ 1758 წელს გამოცემულ თვენში, რომელიც ალექსი მესხიშვილს ეკუთვნის, მას ისევ წმინდანთა შორის ვხედავთ. მართალია, 1768

⁴¹ „ქართლის ცხოვრება“, ტ. I. გამოცემული ს. ყაუხჩიშვილის მიერ თბ., 1955, გვ. 031.

⁴² იქვე, გვ. 030.

⁴³ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. VI, თბილისი, 1960, გვ. 238.

და 1791 წლების გამოცემებში პეტრეს სახელი ისევ ამოღებულია, მაგრამ უნდა ვივარაუდოთ, რომ მათ გამოცემლებს ხელთ 1722 წელს დაბეჭდილი ჟამნი ჰქონდათ, ან, როგორც ი. ლოლაშვილი წერს, „მათი შემდგენლები-სათვის (თუ მბეჭდავებისათვის) პეტრეს ვინაობა უცნობი იყო“ (დასხ. ნაშრომი, გვ. 174). მით უმეტეს, რომ ანალოგიური ვითარება თურმე სხვა ქართველი წმინდანების მიმართაც შეინიშნება; ყველა ჟამნში არც თამარ მეფე და ქეთევან წამებული ყოფილან მოხსენიებული.

ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ არც თვითონ ქართული ეკლესია და არც XVIII-XIX საუკუნეების ქართული საისტორიო წყაროები არსად არ იძლევა ცნობას იმის თაობაზე, რისთვის იქნა ამოღებული პეტრე იბერიის სახელი მოსახსენებლებიდან. გამონაკლისია მხოლოდ პლატონ იოსელიანი, რომელიც მიზეზის დაუსახელებლად პირდაპირ გვამცნობს, რომ ქართულმა ეკლესიამ პეტრე იბერი წმინდანთა სიიდან ამორიცხა.⁴⁴ შენიშვნაში კი ვკითხულობთ, რომ ბარონიუსის ისტორიაში, რომელსაც, თავის მხრივ, პეტრე იბერზე ყველა ცნობა ისტორიკოსი ევაგრესგან აქვს ნასესხები, მოთხრობილია მაიუმის კათედრაზე პეტრე იბერიის ეპისკოპოსად არჩევის შესახებ ეგტიქის მიმდევრების მიერ (იქვე, გვ. 14). ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ევაგრე სქოლასტიკოსი (დაახ. 536-600 წწ.) პეტრე იბერიის თანამედროვე არ ყოფილა და როგორც ის თავად გვამცნობს თავის „საეკლესიო ისტორიაში“, პეტრეს შესახებ თხრობისას მის ასურულ ენაზე აღწერილ ცხოვრებას ეყრდნობოდა.⁴⁵ მაშასადამე, ავტორის ცნობას დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არ ენიჭება, რადგან იგი წყაროდ ჩვენთვის უკვე კარგად ცნობილი პეტრეს ცხოვრების ასურულ რედაქციას ასახელებს.

სხვათა შორის დღესაც, ისინი რომელთაც სურთ პეტრე იბერი მონოფიზიტად წარმოადგინონ, ერთ-ერთ ძირითად საბუთად ამ ფაქტს იშველიებენ, სახელდობრ, რომ პეტრე მაიუმის კათედრაზე ეპისკოპოსად იერუსალიმის ერეტიკოსი პატრიარქის — თეოდოსის მიერ იყო ხელთდასხმული და რომ მას მონაწილეობა ჰქონდა მიღებული ალექსანდრიის მთავარეპისკოპოსად ცნობილი მონოფიზიტის ტიმოთე ელურის ხელთდასხმაში.

დაეიწყოთ იქიდან, რომ ხელთდასხმათა ეს ისტორია ასე მხოლოდ მონოფიზიტ ავტორებთანაა მოთხრობილი და ადვილი შესაძლებელია, ჩვეულები-სამებრ, მათი გამონაგონი იყოს. რატომ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ანონიმს, რომელმაც წმ. პროტერიოსს პეტრე იბერიისათვის მკვლელების მიგზავნა დააბრალა, ხელთდასხმათა ისტორიაც ისე მოეთხრო, როგორც ეს მის მიერ დასახული მიზნებისათვის იქნებოდა შესაფერისი? მეორეც, თვითონ ანონიმისავე თხრობით, პეტრეს ხელთდასხმაცა და მისი ტიმოთე ელურის ხელთდასხმაშიც მონაწილეობაც ძალადობის შედეგად მომხდარა.⁴⁶ და მეო-

⁴⁴ П. Иоселиани, Жизнеописание святых, т. 1850, гл. 13.

⁴⁵ გეორგიკა, ტ. III, გვ. 292.

რეც: თეოდოსის მიერ პეტრეს ხელთდასხმის ამბავი გამოგონილიც რომ არ იყოს, ეკლესიის ისტორიაში არცთუ ისე იშვიათია ფაქტები ერეტიკოსთაგან იმ ადამიანთა ეპისკოპოსებად ხელთდასხმისა, რომელნიც შემდეგ ეკლესიამ წმინდანებად შერაცხა. მაგალითად, წმ. მელეტი ანტიოქიელი და წმ. კირილე იერუსალიმელი არიოზელთაგან იყვნენ ხელთდასხმულნი; ასევე წმ. ანატოლი კონსტანტინეპოლელიც ეპისკოპოსად მონოფიზიტობის ერესიარქმა, დიოსკორემ აკურთხა. კონსტანტინეპოლელის პატრიარქს, უწმინდეს გერმანეს, რომელიც ხატომბრძოლობის მწვალებლობის წინააღმდეგ დაუღალავი მებრძოლი იყო, ხელთდასხმა მონოთელიტებისაგან მაშინ ჰქონდა მიღებული, როცა მათი ერესი უკვე კრების მიერ იყო განსჯილი.

ხატომბრძოლობის ერესის წარმოშობის პირველ პერიოდში, რომელიც 45 წელს გაგრძელდა, ეკლესიაში ისეთი ვითარება შექმნილა, რომ „მართლმადიდებელთაგან ხელთდასხმა თითქმის მთლიანად შემწყდარა“. მიუხედავად ამისა, „ყველა, ვინც ხელთდასხმა ხატომბრძოლთაგან მიიღო, მაგრამ ერესს ზურგი შეაქცია, თავის ტახტზე დარჩა, როგორც ამას VII კრების აქტები მოწმობს“.⁴⁷

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, დაუსაბუთებელი ჩანს მტკიცება იმისა, რომ ქართულმა ეკლესიამ მე-18 საუკუნის დასაწყისში პეტრე იბერის სახელი წმინდანთა დასიდან მისი მონოფიზიტობის გამო ამოიღო.

თუ ეკლესიამ მართლაც დასაბუთებულად ამოიღო პეტრე იბერის სახელი ჟამნიდან, მაშინ გაუგებარია, რატომ იყო ეს ფაქტი უცნობი განათლებისა და მეცნიერების იმგვარ მოყვარულთა მიერ, როგორებიც ვახუშტი ბატონიშვილი და თეიმურაზ ბაგრატიონი იყვნენ. საყურადღებოა, რომ ორივე ბატონიშვილი მას, როგორც წმინდანს, ისე იხსენიებს. ვახუშტის ვრცელ ნაშრომში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ ვკითხულობთ: ვარაზ-ბაქარს „ანგელოზის ხარებითა ეშვა ძე და უწოდეს მურვანოს, რომელი იწოდა პეტრე და **იქმნა წმიდა** და მაიუმის ეპისკოპოსი“. არშიაზე თვით ვახუშტის მიერვეა მიწერილი შენიშვნა: „მეფე ესე (ე. ი. ვარაზ ბაქარი — გ. კ.) დიდის თეოდოსის დროს იყო და ძე ამისი **წმიდა პეტრე** — მცირესი თეოდოსის დროს“.⁴⁸ ზოლო თეიმურაზ ბაგრატიონი გვამცნობს: „წელსა 1836-სა პლატონ ეგნატეს ძე იოსელიანს ნაუკისათვის შეუწირია ერთი წიგნი, რომელშიც **ცხოვრება წმიდისა და ღმერთმემოსილისა მამისა პეტრე მოამისა ეპისკოპოსისა იყო**. აღსანიშნავია, რომ თავის მხრივ, იგი პეტრეს დიდ საკვირველთმოქმედს“ უწოდებს.⁴⁹

მაშასადამე, პეტრე იბერის სახელი არა მხოლოდ ანტონ პირველის დრომდე არ გაქრალა საღმრთისმსახურო წიგნების ფურცლებიდან (რო-

⁴⁶ ანონიმი, *ცხოვრება პეტრე იბერისა*, გვ. 125-126, გვ. 135.

⁴⁷ Митр. Григорий, *Каким образом может осуществиться единение Армянской и Православной – Кафолической Церкви / Христианское чтение*, С.П. 1868, გვ. 798.

⁴⁸ ქართლის *ცხოვრება*, IV 1973, გვ. 96.

⁴⁹ S3637, ფ. 156v (შდრ.: S ფონდის „ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა v, 1967, გვ. 108).

გორც ცხოვრება მისი, ისე საგალობლები), როგორც ამას კ. კეკელიძე წერს, არამედ თვით მე-19 საუკუნეშიც კი განათლებული წრეებისათვის მისი წმინდანობა უეჭველი ყოფილა.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ პეტრე იბერიისათვის, ვითარცა წმინდანიისათვის ამდენსაუკუნოვანი პატივის მიგების შემდეგ, რის საფუძველზე აცხადებს ე. ჭელიძე, თანაც კატეგორიული ტონით: „საკითხი პეტრე იბერიის მონოფიზიტური აღმსარებლობის შესახებ იმდენად გარკვეულია მართლმადიდებელ ეკლესიაში V-ს-დანვე, **იმდენად აბსოლუტურად ერთაზროვნად და ურყევადაა ეს ფაქტი დადგენილი საუკუნეების მანძილზე**, რომ ამ მხრივ დღეს რაიმე სერიოზული მსჯელობის წარმოება სხვა არაფერია, თუ არა მართლმადიდებელი ეკლესიის საუკუნოვანი განჩინების ეჭვის ქვეშ დაყენება და, შესაბამისად, უკიდურესი შეურაცხყოფა ეკლესიის უცთომელობის დოგმატისა“.⁵⁰

გარდა იმისა, რომ, როგორც ვნახეთ, პეტრეს იბერიის მონოფიზიტობის ფაქტი მართლმადიდებელ ეკლესიაში **V საუკუნიდანვე აბსოლუტურად ერთაზროვნად და ურყევად დადგენილი არ ყოფილა**, საკითხავია, ვინ შეურაცხყოფს ეკლესიის უცთომელობის დოგმატს — ის, ვინც ქართული ეკლესიის ხუთსაუკუნოვან ტრადიციას „რეალური ვითარების უმცირესის გამო ცთომილებას“⁵¹ უწოდებს, თუ ჩვენ, ვინც იმ გაურკვეველ ვითარებასთან შედარებით, რომელიც პეტრეს სახელის გარშემო მე-18 საუკუნის ოციანი წლებიდან შეიქმნა და მე-20 საუკუნეში ქართული ათეისტური მეცნიერების წყლობით განმტკიცდა, უპირატესობას ეკლესიის ტრადიციას ვანიჭებთ?

ზემოთ მოყვანილი განცხადების შემდეგ, ე. ჭელიძეს პეტრე იბერიის მონოფიზიტობისა და ანტიქალკედონიტობის დასამტკიცებლად მოხმობილი აქვს ინტერნეტიდან ამოღებული ციტატები, რომელთაგან პირველ-წყაროს არცერთი, თვით ევგერე სქოლასტიკოსის ცნობაც კი არ წარმოადგენს, რადგან, როგორც ეს უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, მისივე განცხადებით, მისი წყარო პეტრეს „ცხოვრების“ ანონიმური სირიული „ცხოვრება“ იყო. რაც შეეხება დანარჩენ ციტატებს, ისინი მე-20 საუკუნის რუსული მეცნიერებიდანაა ამოკრეფილი, რომელმაც დას. ევროპული მეცნიერების ზეგავლენითა და ქართული მეცნიერების ხელშეწყობით, ქართული ეკლესიის ტრადიციასთან შედარებით უპირატესობა მონოფიზიტ ავტორთა ცნობებს მიანიჭა.

ზემოთ შემთხვევით არ აღგვინიშნავს, რომ ის გაურკვეველი ვითარება, რომელიც ქართულ ეკლესიაში პეტრე იბერთან დაკავშირებით მე-18 საუკუნის 20-იან წლებიდან მოყოლებული შეიქმნა, მე-20 საუკუნის ქართულმა მეცნიერებამ, სამწუხაროდ, ნაცვლად მისი გარკვევისა, უფრო

⁵⁰ ე. ჭელიძე, დასხ. ბროშურა, გვ. 3.

⁵¹ იქვე, გვ. 17.

განამტკიცა. ამაზე მეტყველებს მკვლევართა არც თუ მაინცადამაინც მტკიცედ გამოხატული პოზიციები პეტრე იბერის აღმსარებლობასთან დაკავშირებით. მაგალითად, შ. ნუცუბიძე წერს, რომ პეტრე იბერი ანონიმმა და იოანე რუფუსმა გაამონოფიზიტეს, თორემ მაშინდელ რელიგიურ დაუპაში მას ნეიტრალური ადგილი ეჭირა.⁵² თუ აკაკი გაწერელიასათვის თავიდან პეტრე მტკიცე მონოფიზიტი იყო, შემდეგ აზრი შეიცვალა და ასეთი კითხვა დასვა: „მაგრამ თვითონ პეტრე იყო ორთოდოქსი-მონოფიზიტი რელიგიურ-პარტიული გაგებით?“⁵³ პეტრე იბერის მონოფიზიტობა უეჭველად მიაჩნია ივ. ლოლაშვილს.⁵⁴ უცხოურ მეცნიერთაგან ზომიერ მონოფიზიტად მიიჩნევს პეტრეს ე. ჰონიგმანი.⁵⁵ დაახლოებით ამავე აზრს გამოხატავს მაიუმის ეპისკოპოსის აღმსარებლობასთან დაკავშირებით მიშელ ვან-ესბრუკიც.⁵⁶ მეცნიერთა ამგვარი, შეიძლება ითქვას, გაურკვეველი დამოკიდებულება პეტრე იბერის მიმართ იმ დიდი ნდობით აიხსნება, რომლითაც ისინი მონოფიზიტ ავტორებს ეკიდებიან. ყოველგვარი კრიტიკული მიდგომის გარეშე იზიარებენ რა მათ მიერ მოწოდებულ ცნობებს, მსჯელობისას ძირითადად მათ ეყრდნობიან. თავის მხრივ ამის მიზეზი ევროპული ათეისტური მეცნიერების ზეგავლენა და სარწმუნოებრივ საკითხებში გაურკვევლობაა. მაგალითად, ივ. ლოლაშვილს მართლმადიდებლობასა და მონოფიზიტობას შორის დაპირისპირების მიზეზად ბიზანტიის იმპერიის ხელისუფალთა მიერ სირია-პალესტინისა და ეგვიპტის პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და რელიგიურად დამორჩილებისათვის ბრძოლა მიაჩნია.

ქრისტიანული მოძღვრების დოგმატურ საკითხზე წარმოშობილი დავა (ქრისტეს ორი თუ ერთი ბუნების შესახებ) მან ბიზანტიის იმპერიაში შემავალი ხალხების ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლასთან გააიგივა და დაასკვნა, რომ პეტრე იბერი „სრულიად სამართლიანად იდგა მონოფიზიტთა მხარეზე, რადგან მისთვის, როგორც ყოფილი მძევლისათვის, კარგად იყო ცნობილი ბიზანტიის იმპერიის მეთაურთა დიდმპყრობელური პოლიტიკა და სხვა (არა ბერძენი) ერების მიმართ ქედმაღლური დამოკიდებულება“. ...ბერძენები „ცდილობდნენ კულტურული ასიმილაციის გზით სხვა ერების პოლიტიკურად დამონებას და ბრძოლის მთავარ იარაღად აღიარებული იყო სარწმუნოება“... და ა. შ.⁵⁷

გვინდა მკითხველის ყურადღება კიდევ ერთ საკითხს მივაქციოთ. პირველწყაროები პეტრე იბერის შესახებ გვაუწყებენ, რომ მან ააშენა

⁵² შ. ნუცუბიძე, შრომები, ტ. V, გვ. 126-127.

⁵³ აკ. გაწერელია, რჩეული ნაწერები, ტ. I, 1977, გვ. 482-483.

⁵⁴ ი. ლოლაშვილი პეტრე იბერიელის ცხოვრება და მოღვაწეობა, დასხ. წიგნი, ცხოვრება პეტრე იბერისა, გვ. 55.

⁵⁵ ისეუ შრომები, ტ. 39, 1955, გვ. 29.

⁵⁶ დასახელებული წერილი.

⁵⁷ ივ. ლოლაშვილი, პეტრე იბერიელის ცხოვრება და მოღვაწეობა, გვ. 55-57.

წმ. პეტრე იბერი. XVIII ს-ის მინიატურა.

მონასტერი იორდანეს უდაბნოში. 1952 წელს იტალიელმა არქეოლოგმა ვირჯილიო კორბომ გათხრების შედეგად მართლაც აღმოაჩინა მონასტრის ნანგრევები, რომლის იატაკიც შემკული იყო მოზაიკური ქართული წარწერებით. წარწერებში მოხსენებული სახელების — მარუან, იგოე მურვანოსი, პეტრეს ერისკაცობის სახელი, ბუზმირ (ბურზენ) და ბაკურ (სახელები პეტრეს მამისა და პაპისა) ამოკითხვის საფუძველზე ჩვენმა სახელოვანმა მეცნიერებმა (მ. თრხნიშვილი, გ. წერეთელი, შ. ნუცუბიძე, ს. ყაუხჩიშვილი) ერთხმად დაასკვნეს, რომ ვ. კორბომ პეტრეს მიერ აგებული მონასტერი აღმოაჩინა. „ამჟამად, საქმე გვაქვს ძველთან, რომელიც თვით პეტრე ქართველს აუგია პალესტინაში,⁵⁸ — წერდა ამის თაობაზე ცნობილი ორიენტალისტი გიორგი წერეთელი და ასკვნიდა, რომ წარწერა მართლაც მას ეკუთვნოდა. მკვლევარი მონასტრის აგების თარიღად 444 წელს ასახელებდა, ამ თარიღიდან გამომდინარე, გამოიტანა მან მნიშვნელოვანი დასკვნა: „ეს წარწერები არიან უძველესი დღემდე ცნობილ ყველაზე ძველ ქართულ წარწერათა შორის. ვიანაიდან ნახევარი საუკუნით ადრე მაინც წინ უსწრებენ დღემდე ყველაზე ძველად მიჩნეულ ბოლნისის წარწერებს“.⁵⁹

ამის შემდეგ ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: შეიძლებოდა თუ არა ე. ჭელიძეს, ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე, კატეგორიული ტონით განეცხადებინა: „მითია და ტყუილია ისიც, რომ პალესტინის ქართულ წარწერებს რაიმე კავშირი ჰქონდეს პეტრე იბერთან“⁶⁰. ცარიელი განცხადებანი, რაც არ უნდა კატეგორიული ხასიათისა იყვნენ ისინი, საქმეს ვერ უშველის, ცნობილ მეცნიერებთან კამათი აუცილებლად შესაბამისი საბუთების მოტანით უნდა წარიმართოს.

ახლა მინდა ობიექტურ მკითხველს ვკითხო, რატომ არის „სულიერი ბოროტმოქმედება“, „ცრუ პატრიოტული ზიბილი“, „უკიდურესი შეურაცხყოფა ეკლესიის უცდომელობის დოგმატისა“, ნაყოფი „აცუნდრუკებული გონებისა“ და, რაც კიდევ უფრო საოცარია, ეკლესიიდან განკანონების მიზეზი, მცდელობა ერეტიკოსის სახელის ჩამოშორებისა ქართველი უფლისწულისათვის, ვინც პალესტინაში სულიერი მოღვაწეობით დიდი სახელი მოიპოვა, ვინც პირველი ქართული მონასტერი ააგო უცხოეთში და იგი უღამაზესი ქართული წარწერებით შეამკო, ვინც ზედწოდებად იბერი აირჩია, რათა უცხო სამყაროში მოღვაწეობისას ხაზი გაესვა თავისი ეროვნული წარმომავლობისათვის?

⁵⁸ გ. წერეთელი, „უძველესი ქართული ქარწერები პალესტინიდან“, თბ., 1960, გვ. 27.

⁵⁹ იქვე, გვ. 29.

⁶⁰ ე. ჭელიძე, დასხ. ბროშურა, გვ. 29.